

บทที่ 3

กระบวนการอ้างสิทธิของกลุ่มอำนาจในพื้นที่ ความขัดแย้งจอมทองเพื่อเข้าถึงทรัพยากร

การสร้างเวทีการต่อสู้ของคนชายขอบ (ปกาเกอญอ) นั้น เป็นการสร้าง "พื้นที่ป่า" ให้เป็นพื้นที่การต่อสู้ทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ใน "เวทีการต่อสู้" ในระดับพื้นที่จอมทอง จังหวัดเชียงใหม่" ที่กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอเข้ามาช่วงชิงอำนาจการจัดการทรัพยากร เป็นการต่อสู้ของกลุ่มพลังอำนาจต่างๆ ที่เข้ามาอ้างสิทธิและความชอบธรรมเพื่อการเข้าถึงอำนาจการจัดการทรัพยากร โดยที่แต่ละฝ่ายนั้นได้สร้างพันธมิตรหรือแนวร่วมในการต่อสู้

ในเวทีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากรในพื้นที่จอมทอง มีการต่อสู้ในประเด็นที่สำคัญ คือ การจัดการพื้นที่ป่า ไฟป่า ป่าต้นน้ำ และการทำลายป่าของชาวเขา ซึ่งมีกลุ่มพลังอำนาจที่เข้ามาช่วงชิงอำนาจการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น คือ 1) กลุ่มอำนาจรัฐ (กรมป่าไม้) 2) กลุ่มอนุรักษ์เขียวเข้ม (มูลนิธิธรรมนาถ) 3) กลุ่มคนพื้นราบ (ชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารอำเภอจอมทอง) 4) กลุ่มชาติพันธุ์ ปกาเกอญอ (กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงอำเภอจอมทอง) และในแต่ละกลุ่มนั้น ได้ก่อเกิดขึ้นมาในช่วงสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ภายใต้บริบทการรวมศูนย์อำนาจรัฐและวิถีการผลิตแบบทุนนิยม

การเข้ามามีบทบาทในกระบวนการต่อสู้ของกลุ่มผลประโยชน์ดังกล่าวนี้ แต่ละกลุ่มมีประวัติและความเป็นมาในการรวมกลุ่ม ตลอดจนมีแนวคิด จุดยืน ผลประโยชน์ และการเคลื่อนไหวที่แตกต่างกัน บน "เวทีการต่อสู้" กลุ่มต่างๆ ได้ "อ้างสิทธิ" เพื่อสร้างความชอบธรรมในอำนาจการจัดการทรัพยากร

การศึกษาในบทนี้จะวิเคราะห์พัฒนาการของการต่อสู้แย่งชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรระหว่างกลุ่มต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น การนำเสนอจะแบ่งเป็น 2 หัวข้อ คือ 1) กลุ่มอำนาจแต่ละกลุ่มที่เข้ามาช่วงชิงอำนาจการจัดการทรัพยากรนั้น มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร และเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขบริบทใด และ 2) ในเวทีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากร กลุ่มพลังอำนาจแต่ละกลุ่มมีการอ้างสิทธิความชอบธรรมอย่างไร

3.1 ประวัติการเกิดขึ้นของกลุ่มพลังอำนาจต่าง ๆ

3.1.1 ประวัติความเป็นมาของการจัดการป่าโดยรัฐในพื้นที่ภาคเหนือ และพื้นที่จอมทอง

ในหัวข้อประวัติศาสตร์การก่อเกิดการจัดการป่าของรัฐครั้งนี้ จะเป็นการนำเสนอภาพของหน่วยงานรัฐที่มีส่วนสำคัญต่อการขยายอำนาจรัฐในการจัดการพื้นที่ป่าในระดับพื้นที่และระดับภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรมป่าไม้ ซึ่งได้จัดตั้งหน่วยงานขึ้นทั้งในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาค

ภาคเหนือตอนบนเป็นภูมิภาคแรกที่มีกิจการทำไม้ โดยเริ่มต้นที่ไม้สัก ในช่วงนั้น การทำป่าไม้อยู่ในอำนาจของเจ้านายฝ่ายเหนือ ในยุคแรกเป็นการทำไม้โดยบริษัททำไม้ของอังกฤษ ในช่วงนั้น การทำไม้ถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญในการนำมาซึ่งรายได้และเงินตราให้กับเจ้านายฝ่ายเหนือ เพราะไม้สักถือเป็นสินค้าส่งออกอันดับหนึ่งมายาวนานตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2320

อาจกล่าวได้ว่า ในอดีตก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 การจัดการ ควบคุม และดูแลผลประโยชน์จากป่าในภาคเหนืออยู่ในการดูแลของเจ้านายฝ่ายเหนือ โดยก่อนที่ใครจะเข้าไปทำการตัดไม้ในป่า จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้านายฝ่ายเหนือก่อน แล้วจ่าย “ค่าตอ” ให้แก่เจ้านายฝ่ายเหนือ ขณะที่รัฐจากส่วนกลางไม่สามารถเข้าไปมีส่วนในผลประโยชน์และดูแลการป่าไม้ในเขตภาคเหนือได้ (กรมป่าไม้, 2539)

อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัชกาลที่ 5 รัฐส่วนกลางได้ทำการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองครั้งใหญ่ โดยในปี พ.ศ. 2417 รัฐจากส่วนกลางได้รวบอำนาจจากหัวเมืองต่างๆ แล้วรวมศูนย์อำนาจเอาไว้ที่ส่วนกลาง มีการจัดตั้งระบบการปกครองประเทศใหม่ และแต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ขึ้นไปประจำที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2426 นอกจากนั้น มีการให้สัมปทานแก่บริษัททำไม้เพื่อตัดไม้ไปทำหมอนรถไฟและอื่น ๆ โดยมีหน่วยงานของรัฐส่วนกลางเข้าไปดูแลในเรื่องการป่าไม้

ในช่วงแรกเจ้านายฝ่ายเหนือไม่ได้ยอมรับอำนาจจากส่วนกลางอย่างเด็ดขาด ดังจะเห็นได้จากกรณีหนึ่งที่เกิดขึ้น กล่าวคือ รัฐจากส่วนกลางได้ส่งนักการป่าไม้ขึ้นไปสำรวจข้อมูลเรื่องป่าไม้ ทำให้เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่เข้าใจผิดว่ารัฐส่วนกลางเตรียมการยึดไม้สัก จึงเกิดการต่อต้านจากเจ้านายฝ่ายเหนือ แต่ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐส่วนกลางกับเจ้าผู้ครองนครจบลงด้วยการที่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ยอมจำนน แล้วส่งเจ้าจอมเจ้านายราชมี (เจ้าหญิงอิง) ไปเป็นชายารัชกาลที่ 5 และอยู่ที่ส่วนกลาง และส่วนจัดการป่าไม้ในเขตภาคเหนือก็ตกอยู่ในมือของรัฐส่วนกลางแต่เพียงผู้เดียว (กรมป่าไม้, อ้างแล้ว)

การขยายอำนาจรัฐจากส่วนกลางไปแทนที่อำนาจการจัดการป่าของเจ้านายฝ่ายเหนือ ทำให้รัฐมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการจัดการป่า โดยทำการอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ป่าทั้งหมดเป็นของรัฐ จากนั้น รัฐส่วนกลางได้จัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นเป็นครั้งแรกที่เชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2439 และมีการบริหารงานป่าไม้โดยแบ่งส่วนราชการบริหารออกเป็นภาคหรือกอง และมีตำแหน่งเจ้ากรมป่าไม้ ปลัดกรมป่าไม้ ผู้ช่วยกรมป่าไม้ รองผู้ช่วยเจ้ากรมป่าไม้ กำนันป่าและผู้ใหญ่บ้านป่า จากนั้นรัฐส่วนกลางได้ออกระเบียบกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ต่างๆ คือ พระราชบัญญัติไม้ซุงและไม้ท่อนที่ดวงตาลบเลือน ร.ศ. 115 ในปี พ.ศ. 2440 และประกาศใช้รักษาป่า ร.ศ. 116 และพระราชบัญญัติรักษาต้นไม้สัก ร.ศ. 116 ในปี พ.ศ. 2442 นอกจากนี้ ยังมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันการลักลอบชักลากไม้สักออกจากป่าที่ยังไม่ได้เสียค่าต่อและภาษี ร.ศ. 118 ในปี พ.ศ. 2443 และประกาศใช้พระราชบัญญัติเปลี่ยนวิธีการเก็บภาษีไม้กระยาเลย ร.ศ. 119 และกฎกระทรวงมหาดไทย 3 ฉบับ ต่อมาในปี พ.ศ. 2453 กรมป่าไม้ถูกย้ายจากเชียงใหม่ไปยังกรุงเทพ ฯ และในปี พ.ศ. 2459 รัฐออกร่างพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติขึ้นมาเป็นครั้งแรก รวมทั้งมีการจัดตั้งโรงเรียนป่าไม้ เพื่อเปิดสอนวิชาการป่าไม้ ในปี พ.ศ. 2479

ในยุคนี้เห็นได้ชัดเจนว่า รัฐและกลุ่มอำนาจปกครองหรือเจ้านายฝ่ายเหนือมีแนวคิดในการมองป่าเป็นสินค้าที่นำรายได้และเงินตรา ป่าไม้ถูกตีค่าเป็นเนื้อไม้ที่มีผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจอันสำคัญที่จะตอบสนองต่อประโยชน์ของรัฐ แนวคิดเช่นนี้ส่งผลให้รัฐส่วนกลางและเจ้านายฝ่ายเหนือพยายามอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ป่าในฐานะของเจ้าผู้ปกครองดูแลควบคุมกิจการป่าไม้ เพราะผลประโยชน์อันมหาศาลที่ได้จากกิจการทำไม้ทำให้เกิดการแย่งชิงอำนาจการปกครองระหว่างรัฐส่วนกลางและเจ้านายฝ่ายเหนือ

เมื่อรัฐส่วนกลางสามารถควบคุมและจัดการปัญหาทางการเมืองกับเจ้านายฝ่ายเหนือได้เบ็ดเสร็จเด็ดขาด รัฐส่วนกลางก็ได้ดำเนินการให้สัมปทานป่าไม้ เก็บภาษีการตัดไม้ ตลอดจนการก่อตั้งกรมป่าไม้เพื่อควบคุมดูแลผลประโยชน์จากกิจการทำไม้ และการก่อตั้งโรงเรียนป่าไม้เพื่อให้การศึกษาหลักวิชาการทำไม้แบบตะวันตก เช่น หลักการควบคุมการตัดฟันไม้ให้มีจำนวนพอเหมาะ หรือการตัดฟันไม้ที่ได้ขนาดเพื่อเป็นหลักประกันให้มีไม้ได้ตัดฟันอย่างไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งสะท้อนแนวคิดและการมองป่าในฐานะที่เล็งเห็นผลประโยชน์และมีคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ

ภายหลังการก่อตั้งกรมป่าไม้ได้ประมาณ 40 ปี มีการสำรวจพื้นที่ป่าทั่วประเทศและพบว่า พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็วจากนโยบายการให้สัมปทานป่าไม้ โดยมีพื้นที่ป่าทั้งหมดจำนวน 171 ล้านไร่หรือคิดเป็นร้อยละ 53 ของเนื้อที่ทั้งประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 พื้นที่ป่าไม้ลดลง

เหลือเพียง 138.6 ล้านไร่ หรือร้อยละ 43 และในปี พ.ศ. 2521 พื้นที่ป่าลดลงเหลือ 109.5 ล้านไร่ หรือร้อยละ 34 ของพื้นที่ทั่วประเทศ

การให้สัมปทานป่าไม้ของรัฐแก่เอกชนอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 80 ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้รัฐบาลต้องทบทวนนโยบายการให้สัมปทานป่าไม้ จึงมีการประกาศปิดป่าครั้งแรกในปี พ.ศ. 2522 สมัยรัฐบาลเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ โดยประกาศเป็นมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2522 โดยเห็นชอบให้ปิดป่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ทั้งประเทศ เป็นเนื้อที่ 150 ล้านไร่ ทั้งนี้ มีเหตุผลหลักว่าเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ให้ดำรงอยู่ในระยะยาว (อรวรรณ, 2535) แต่ภายหลังการประกาศปิดป่าของรัฐบาลเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ รัฐบาลกลับถูกกดดันจากพ่อค้าไม้และผู้มีผลประโยชน์จากการทำไม้ ทำให้รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประกาศเปิดป่าสัมปทานอีกครั้งในปี พ.ศ. 2527 (อรวรรณ, อ้างแล้ว)

การประกาศปิดป่าเกิดขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2532 ภายหลังเกิดเหตุการณ์อุทกภัยศิริวงส์ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะภัยธรรมชาติ โดยเฉพาะท่อนซุงได้ไหลป่าลอยตามกระแสน้ำไปทำลายบ้านเรือนจำนวนมาก ทำให้เกิดกระแสกดดันจากสื่อมวลชนและสาธารณชนต่อรัฐบาล และตั้งคำถามกับรัฐบาลกับการแก้ไขปัญหาการลักลอบตัดทำลายป่าของประเทศ

กระแสดังกล่าวกดดันให้รัฐบาลในยุคนั้นจำต้องประกาศปิดป่าอีกครั้งเพื่อลดแรงกดดันจากประชาชน การปิดป่าครั้งนี้เป็นการปิดป่าสัมปทานไม้ทั่วประเทศ โดยยกเลิกการให้สัมปทานป่าไม้แก่ผู้ทำไม้เอกชน ต่อจากนั้น รัฐบาลเริ่มใช้มาตรการการอนุรักษ์ป่าอย่างเข้มงวดกวัดขัน โดยประกาศเขตอุทยานและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพื้นที่ที่ยังพอมิไม้อุดมสมบูรณ์หรือในเขตต้นน้ำลำธาร จากการออกกฎหมายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเพิ่มขึ้น รวมถึงไปถึงการปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (ปี 2529-2535) ต้องการให้มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 25 และเป็นป่าเศรษฐกิจร้อยละ 15 ของพื้นที่ป่าทั่วประเทศไทย นอกจากนั้น นโยบายป่าไม้ได้กำหนดให้มีการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไม้ด้วยการจัดการป่าไม้ ตลอดจนส่งเสริมให้มีโรงงานอุตสาหกรรมแบบต่อเนื่อง และโรงงานเยื่อกระดาษ รวมทั้งกำหนดพื้นที่ลาดชัน 35 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไปไว้เป็นพื้นที่ป่าโดยไม่อนุญาตให้มีการออกโฉนด หรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน (กรมป่าไม้, 2539)

แม้ว่ารัฐจะถูกกดดันจากกระแสสังคมและกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อให้ความสนใจต่อปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า และปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น จนนำไปสู่การกำหนดนโยบายของรัฐที่จำเป็นต้องเน้นการอนุรักษ์มากกว่าการใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรง แต่ในการจัดการปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรป่าของรัฐยังคงอยู่ภายใต้แนวคิดของการมอง

ป่าวว่าเป็นทรัพยากรอันสำคัญ ด้วยวิธีคิดเช่นนี้ แม้ว่ารัฐจะไม่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการทำไม้ต่อไป แต่รัฐยังคงสถาปนาอำนาจเหนือพื้นที่ป่าด้วยการใช้อำนาจรัฐอย่างเข้มงวดผ่านกฎหมาย ตลอดจนนโยบายการจัดการป่าไม้ และการประกาศขยายพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติออกไปจนบางอุทยานทับพื้นที่ของชาวบ้านที่เคยอาศัยอยู่ดั้งเดิม

นอกจากนั้น ยังมีการจัดตั้งหน่วยงานในระดับพื้นที่ต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสะท้อนแนวคิดและจุดยืนของรัฐที่ต้องการควบคุมดูแลป่าแต่เพียงผู้เดียว ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐต้องการควบคุมพื้นที่ป่าจอมทองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หน่วยงานต่างๆ ของรัฐในจังหวัดเชียงใหม่ ได้ขยายตัวเข้าไปในพื้นที่ โดยมีกระบวนการดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง หน่วยงานของกระทรวงมหาดไทยได้เข้าไปในพื้นที่จอมทองในปี พ.ศ. 2526 เพื่อควบคุมการจัดตั้งชุมชนปกากะญอ โดยแบ่งเป็นหมู่บ้าน นอกจากนั้น มีการสำรวจพื้นที่ ตลอดจนการสำรวจสำมะโนประชากร จัดทำเอกสารการลงสัญญาชาติไทย ทำทะเบียนบ้าน ทำบัตรประชาชน เปลี่ยนนามสกุล และแต่งตั้งผู้นำทางการ ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่สอง รัฐได้ประกาศให้พื้นที่จอมทองเป็นเขตอุทยานแห่งชาติอินทนนท์ และมีการจัดตั้งหน่วยต้นน้ำ หน่วยปลูกป่า หน่วยดับไฟป่า ขึ้นในพื้นที่จอมทอง

ขั้นตอนที่สาม ในระดับพื้นที่ ได้มีการปักเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตอุทยานแห่งชาติ ในบริเวณพื้นที่ทำไร่และพื้นที่อยู่อาศัยของปกากะญอ โดยนายอำเภอ และป่าไม้เขตจังหวัดเชียงใหม่ ได้เรียกผู้ใหญ่บ้านมาชี้แจงและนำไปทำความเข้าใจกับลูกบ้านต่อไป (สัมภาษณ์นายดวงจันทร์, บุญธรรม, 2543)

ด้วยกระบวนการดังกล่าว รัฐได้ผูกขาดการจัดการป่าแต่เพียงผู้เดียวภายใต้แนวคิดระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ โดยปฏิเสธระบบกรรมสิทธิ์ของชุมชน ซึ่งในพื้นที่จอมทอง เจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตเชียงใหม่ และเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ ได้แสดงถึงการเป็นเจ้าของป่าของรัฐว่า “ไหนละป่าชุมชนไม่เคยเห็นสักกะที ถ้าสามารถพาไปดูได้ ก็จะนำมาสำรวจ ชาวบ้านก็ชี้ได้ทั้งนั้นว่าตรงนั้น ตรงนี้ เป็นป่าของตัวเอง ทั้งที่จริงแล้ว มันเป็นป่าอุทยานทั้งนั้น ” (บันทึกการประชุม 15 พ.ค. พ.ศ. 2542)

เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้แสดงทัศนะต่อป่าวว่า “ป่าเป็นที่สมบูรณ์สวยงาม นักท่องเที่ยว เจ้านายเห็นคงชอบ โดยเฉพาะป่าในบริเวณนี้ น่าจะเก็บไว้ไม่ให้เกิดการทำลาย เพราะการทำลายป่าทำให้ป่าไม้ไม่สวยงามและไม่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้” (หัวหน้าหน่วยต้นน้ำ, การประชุม 15 พ.ค. พ.ศ. 2542) แนวคิดดังกล่าวข้างต้น มอง “ป่า” เป็นสถานที่อนุรักษ์ แหล่งพักผ่อน และแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับการอนุรักษ์กระแสหลักในปัจจุบัน

ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของรัฐ (ป่าไม้เขตจังหวัดเชียงใหม่) ได้มีการดำเนินโครงการอนุรักษ์เพื่อเปิดให้ชุมชนเข้ามาทำงานร่วมกับหน่วยงานของกรมป่าไม้ และได้ผลิตซ้ำวิธีการอนุรักษ์ของรัฐผ่านโครงการต่างๆ ในระดับพื้นที่จอมทอง เช่น โครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า โครงการสนับสนุนการผลิตเกษตรกร โครงการประชาร่วมใจอนุรักษ์ป่าไม้และฝึกอบรมการปลูกสวนป่า, โครงการพัฒนาป่าชุมชน โครงการประชาชนร่วมอนุรักษ์ป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ฯลฯ แต่ละโครงการทำให้เกิดการจัดตั้งชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านระดับพื้นราบของอำเภอจอมทอง ที่ผ่านโครงการฝึกอบรมราษฎร หลักสูตรอาสาสมัครป้องกันไฟป่า (อส.ฟป.) โครงการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันรักษาป่า (อส.ป) โครงการฝึกอบรมเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (ยช.ป) ซึ่งใน 3 โครงการดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นกลุ่มจัดตั้งของรัฐในการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่จอมทอง

กล่าวโดยสรุปแล้ว การควบคุมการจัดการทรัพยากรของรัฐนั้น ในอดีตก่อนการจัดตั้งกรมป่าไม้นั้น อำนาจการจัดการทรัพยากรในภาคเหนืออยู่ที่เจ้านายฝ่ายเหนือและผู้ครองนครเชียงใหม่ ต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่รัฐส่วนกลาง รัฐได้ขยายอำนาจการควบคุมทรัพยากรโดยจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นมา ซึ่งในยุคแรกของกรมป่าไม้เป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมาเพื่อดูแลผลประโยชน์ในการทำไม้ของรัฐโดยตรง แต่ต่อมาเมื่อเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบกับเกิดเหตุการณ์ภัยธรรมชาติที่สะท้อนให้เห็นถึงการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า รัฐถูกกดดันจากกระแสสังคมและกระแสการอนุรักษ์ที่เติบโตขึ้น ส่งผลให้รัฐจำเป็นต้องหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการเน้นการอนุรักษ์มากกว่าการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า แต่การเปลี่ยนนโยบายดังกล่าวกลับไม่ได้ทำให้รัฐปรับเปลี่ยนแนวคิดอย่างแท้จริง รัฐยังคงมองป่าเป็นทรัพยากรอันสำคัญที่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ โดยมีวิธีคิดที่แบ่งแยกระบบกรรมสิทธิ์เป็น 2 ประเภท คือ กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล และกรรมสิทธิ์ของรัฐ ที่ดินที่ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์จึงเป็นป่าและเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ ซึ่งรัฐมีความชอบธรรมในการอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ป่าและมีอำนาจเบ็ดเสร็จ จากแนวคิดการจัดการทรัพยากรดังกล่าวข้างต้น รัฐได้สร้างหน่วยงานในระดับพื้นที่รวม ทั้งมีกระบวนการขยายอำนาจ กล่าวคือ ขั้นตอนที่หนึ่ง รัฐทำการควบคุมชุมชนบนพื้นที่สูงโดยกระทรวงมหาดไทยเข้าไปจัดตั้งหมู่บ้าน มีการแต่งตั้งผู้นำ ทำสำมะโนประชากร จัดทำทะเบียนบ้านและจัดทำบัตรประชาชน ขั้นตอนที่สอง รัฐทำการประกาศเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และ ขั้นตอนที่สาม รัฐทำการแบ่งพื้นที่การจัดการป่า โดยแบ่งเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งรัฐแสดงความเป็นเจ้าพื้นที่ป่าต่อชุมชน โดยการปักป้ายเขตป่าต่างๆ ด้วยกระบวนการดังกล่าวข้างต้น หน่วยงานรัฐสามารถเข้าถึงทรัพยากรและควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชนปกาเกอญอได้อย่างเป็นรูปธรรม

3.1.2 ประวัติความเป็นมาของมูลนิธินิธรรณาด

ความขัดแย้งในเรื่องการจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่าจอมทองนั้น กลุ่มพลังอำนาจหนึ่งที่มีบทบาทต่อปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่จอมทองในระดับเชิงนโยบาย คือ กลุ่มอนุรักษ์เขียวเข้ม และกลุ่มอนุรักษ์ที่มีบทบาทชัดเจนต่อปัญหาความขัดแย้งและการผลักดันนโยบายดังกล่าว คือ มูลนิธินิธรรณาด

มูลนิธินิธรรณาด มีจุดเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2518 โดยมีพระพงษ์ศักดิ์ เตชธัมโม (โปรดคุณภาคผนวก) เป็นผู้ริเริ่มขึ้นภายหลังเกิดความขัดแย้งระหว่างคนพื้นราบกับชนพื้นที่สูงในเรื่องปริมาณน้ำในพื้นที่จอมทองที่ลดลงไปมาก ซึ่งพื้นที่ที่มีความขัดแย้งสูงและเป็นจุดชนวนความขัดแย้ง คือ พื้นที่ป่าต้นน้ำแม่สอยและห้วยแม่ทิม ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

จากสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าว พระพงษ์ศักดิ์ เข้าไปขยายแนวความคิดการอนุรักษ์ต่อชาวบ้านพื้นราบเพื่อการแก้ไขปัญหาคือการทำลายป่าต้นน้ำ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ของมูลนิธินิธรรณาด คือ คนชั้นกลาง นักวิชาการ ข้าราชการ คนพื้นราบ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน (สัมภาษณ์สมาชิกมูลนิธินิธรรณาด วัดถ้ำตุ้ม, 2544)

จุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันเป็นมูลนิธินิธรรณาดที่เกิดขึ้นจากการที่พระพงษ์ศักดิ์ได้เข้าไปจาริกผ่านวัดถ้ำตุ้มใกล้ลำห้วยแม่สอยแล้วพบว่าบริเวณหน้าถ้ำถูกทำลาย เพราะชาวบ้านจำนวน 12 คนได้เข้าไปถางป่าเพื่อทำไร่ ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 30 ไร่ พระพงษ์ศักดิ์ จึงมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์ป่าบริเวณนั้นและต้องการจะหยุดยั้งการทำลายป่า จึงตกลงกับชาวบ้าน โดยขอซื้อที่ดินบริเวณหน้าถ้ำในราคา 3,000 บาท (สัมภาษณ์แม่ชีกุสุมา, 2544) ต่อจากนั้น พระพงษ์ศักดิ์ดำเนินการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า โดยให้ชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพจากการเผาถ่านขายเป็นการทำเกษตรปลูกพืชสวน มีการอบรมชาวบ้านเรื่องการอนุรักษ์

ในช่วงปี พ.ศ. 2530-2539 ความขัดแย้งระหว่างคนพื้นราบกับชนพื้นที่สูงเริ่มรุนแรงมากขึ้น จากการที่ไม่สามารถหาข้อยุติเรื่องความขัดแย้งในการใช้น้ำได้ และยังมีการกล่าวอ้างถึงการทำลายป่าต้นน้ำของชนพื้นที่สูงว่าเป็นสาเหตุหลักของปัญหาดังกล่าว พระพงษ์ศักดิ์และชาวบ้านพื้นราบจึงร่วมกันเคลื่อนไหวเพื่อยื่นหนังสือต่อทางอำเภอให้อพยพชาวเขาออกจากพื้นที่ป่าต้นน้ำ และได้นำชาวบ้านพื้นราบขึ้นมาล้อมรั้วลวดหนามในพื้นที่ทำกินของชาวบ้านปากกล้วย อ.จอมทอง (สัมภาษณ์ผู้ช่วย-ผู้ใหญ่บ้านวังน้ำหยาด, 2544)

ความขัดแย้งในการจัดการป่าต้นน้ำดังกล่าว ก่อให้เกิดการขยายตัวของกระแสการอนุรักษ์เพิ่มมากขึ้น จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวร่วมกันระหว่างคนชั้นกลาง ข้าราชการ และคนพื้นราบบางส่วนในพื้นที่อำเภอจอมทอง

“พระพงษ์ศักดิ์ได้ร่วมกับคนชั้นกลาง ข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จัดตั้งมูลนิธิธรรม-พัฒนาขึ้นในปี พ.ศ. 2530 เพื่อเป็นองค์กรเคลื่อนไหวในเรื่องการอนุรักษ์ป่า แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 เปลี่ยนชื่อเป็น “มูลนิธิธรรมนาถ” ในระยะแรกมูลนิธิธรรมนาถได้รับการสนับสนุนจาก ม.ร.ว. สมาน-สนิท สวัสดิวัฒน์ ต่อมาได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรต่างประเทศและองค์กรภายในประเทศ” (สัมภาษณ์แม่ชีฝ่ายอบรม-เผยแพร่วรรณมูลนิธิธรรมนาถ, 2544)

มูลนิธิธรรมนาถมองปัญหาการจัดการทรัพยากรว่ามีสาเหตุมาจาก ประการที่หนึ่ง นโยบายการจัดการป่าของรัฐที่เน้นแต่เหตุผลทางเศรษฐกิจ โดยการให้สัมปทานป่าไม้ และการปลูกสวนป่า ฯลฯ ประการที่สอง การที่ชาวเขาดั้งถิ่นฐานอยู่บนพื้นที่สูงและทำการเกษตรพื้นที่สูง (การทำไร่เลื่อนลอย) ในเขตป่าต้นน้ำเป็นกระทำที่ผิดธรรมชาติ เพราะในพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าต้นลำธารที่สำคัญ ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้น ชาวเขาควรอพยพออกจากป่าไปอยู่ในพื้นที่ที่เหมาะสม ประการที่สาม ชาวพื้นราบที่อาศัยประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบต่างๆ เช่น การเผาถ่าน การตัดไม้เพื่อการแปรรูป ฯลฯ ขาดความรู้เรื่องการอนุรักษ์ป่า ดังนั้น จึงต้องมุ่งเน้นในการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ที่ถูกต้องกับคนพื้นราบ (ศิริศักดิ์, 2537)

นอกจากนั้น มูลนิธิธรรมนาถยังได้ใช้หลักการทางศาสนาอธิบายปัญหาการจัดการทรัพยากร โดยกล่าวถึงหลักศีลธรรมทางศาสนาว่าเป็นหลักการเดียวกับหลักการของการอนุรักษ์ ศีลธรรมมีหน้าที่อนุรักษ์ความดีงามของชีวิตธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ประจักษ์ต่อจิตใจมนุษย์ และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะต้องอาศัยคุณธรรมที่มีจิตสำนึกคุณธรรม สัมมาทิฐิ รู้คุณค่าของสิ่งที่ให้คนแก่เรา สภาพแวดล้อมที่มีปัญหาเกิดขึ้นจากมนุษย์ขาดศีลธรรม มีความเห็นแก่ตัว เอาวัดเอาเปรียบธรรมชาติ และทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งวิธีการแก้ไขจำเป็นต้องแก้ไขที่จิตใจมนุษย์ให้หยุดการเห็นแก่ตัว หยุดทำลายธรรมชาติ และร่วมมือช่วยเหลือกันและรักษาธรรมชาติที่เหลืออยู่ไม่ให้ถูกทำลายไปมากกว่านี้ ส่วนที่ถูกทำลายจะต้องมีการพัฒนาแก้ไขใหม่ และท้ายที่สุดจะเกิดสภาพที่ไม่มีปัญหา คือ ความสมดุลของธรรมชาติ (พระพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม ภิกขุ, 2533)

ส่วนวิธีการจัดการป่าหรือการอนุรักษ์ป่าที่ถูกต้องนั้น มูลนิธิธรรมนาถมองว่า ต้องใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ผสมผสานกับหลักการทางพุทธศาสนา คือ หลักอริยปัจจยตา หมายถึง กระแสของเหตุ กระแสของปัจจัยที่เกิดขึ้นย่อมมีการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ดังนั้น “การอนุรักษ์” จึงต้องนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องมาปฏิบัติ โดยเน้นการปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์ 4 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง อารามโป	คือ	การปลูกสวนป่าทำให้เป็นที่ร่มเย็น สำหรับคน ทั่วไปได้พักผ่อนหย่อนใจ
ประการที่สอง วนาโรปา	คือ	การปลูกต้นไม้ชนิดต่าง ๆ
ประการที่สาม เสตุตร	คือ	การสร้างสะพาน
ประการที่สี่ ป.ปณจ.	คือ	การสร้างประปาหรือแหล่งน้ำ เช่น อ่างน้ำ ขุดลอก คลอง บึง กันเหมืองฝาย (พระพงษ์ศักดิ์, 2533)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น นำไปสู่การก่อตัวของมูลนิธิธรรมนาถ ซึ่งมีโครงสร้างองค์กร วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการเคลื่อนไหว ดังนี้

โครงสร้างมูลนิธิธรรมนาถ ประกอบด้วยแผนกการเงิน แผนกติดต่อประชาสัมพันธ์ แผนกบริหาร แผนกวางแผนโครงการที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า ทำงานกับชุมชนในพื้นที่ แบ่งออกได้เป็นส่วน คือ 1) ฝ่ายที่ดำเนินงานฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ 2) ฝ่ายที่รับผิดชอบการดำเนินงานในหมู่บ้านป่าไม้ และ 3) ฝ่ายวิจัยศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของมูลนิธิ

ในปัจจุบัน มีพระพงษ์ศักดิ์ เตชธโม เป็นประธานมูลนิธิ และ ม.ร.ว. สมานสนิท สวัสดิวัฒน์ เป็นรองประธาน นอกจากนั้น คณะกรรมการมูลนิธิจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจ โดยมีองค์ประกอบจากข้าราชการ คนชั้นกลาง อาจารย์ กำนัน และผู้ใหญ่ (สัมภาษณ์ ดร.สุจิตรา, 2544)

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิธรรมนาถ คือ ประการที่หนึ่ง ส่งเสริมการศึกษาศาสนาเพื่อสร้างสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิตของคนในชาติ ประการที่สอง ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมด้วยสัมมาทิฐิเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว ประการที่สาม เผยแพร่การดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรมเพื่อมีชีวิตอยู่เหนือปัญหา ความทุกข์ และวิกฤตทั้งปวง ทั้งส่วนตนและสังคม ประการที่สี่ ส่งเสริมการนำระบบศีลธรรมมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ โดยเน้นให้ประชาชนท้องถิ่นร่วมมือกันเพื่อสร้างสรรค์หมู่บ้านและสภาพแวดล้อมของตน ตลอดจนสามารถอนุรักษ์สัตว์ พัฒนาป่าไม้ตามหลักศีลธรรม รวมทั้งปลูกฝังความรัก เมตตา ค้ำครอง ขยายพันธุ์สัตว์ป่า ประการที่ห้า ร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่นๆ เพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์หรือดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ ประการที่หก ไม่ดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง (สัมภาษณ์สมาชิกมูลนิธิธรรมนาถซึ่งมาปฏิบัติธรรมที่วัดถ้ำตูปู, 2544)

เป้าหมายและจุดยืนในการเคลื่อนไหว คือ การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมรักษาป่าต้นน้ำ และสร้างให้ชุมชนเกิดความสำนึกในการรักษาป่า ซึ่งมูลนิธิธรรมนาถ มีขั้นตอนการจัดตั้งองค์กรชุมชนและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง ต่อสู้เพื่อเอาป่าต้นน้ำคืนมา

ขั้นตอนที่สอง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์

ขั้นตอนที่สาม สร้างสำนึกในการอนุรักษ์ โดยการนำชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมกรรมฐาน (พระพงษ์ศักดิ์, 2544)

จากวัตถุประสงค์และเป้าหมายดังกล่าว มูลนิธิธรรมนาถได้ดำเนินการและเคลื่อนไหวในเรื่องการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ โดยมีพื้นที่การปฏิบัติงานอยู่ในตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากในระดับพื้นที่ตำบลแม่สอยมีความขัดแย้งระหว่างคนพื้นราบกับกลุ่มคนพื้นที่สูงในเรื่องการจัดการน้ำและป่า โดยมีสาเหตุของความขัดแย้งจากปริมาณน้ำพื้นราบลดลง ทำให้คนพื้นราบไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ มูลนิธิฯ ร่วมกับคนพื้นราบในการหาสาเหตุของปัญหาดังกล่าว ซึ่งพระพงษ์ศักดิ์ ได้นำชาวบ้านพื้นราบไปสำรวจป่าต้นน้ำลุ่มน้ำทิพย์, ลุ่มน้ำสอย และได้กลับมาประชุมร่วมกันสรุปสาเหตุปัญหาว่าเกิดจากชาวเขาทำลายป่าต้นน้ำ เนื่องจากชาวเขาอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ มีการทำไร่เลื่อนลอยและการปลูกกะหล่ำปลี สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดภาวะ “น้ำแห้ง” มูลนิธิธรรมนาถจึงเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ

ประเด็นที่หนึ่ง ให้รัฐผลักดันชาวเขาออกนอกประเทศ เนื่องจากชาวเขาไม่ใช่คนไทย เป็นผู้อพยพมาจากต่างประเทศและได้เข้ามาทำลายทรัพยากรป่าไม้

ประเด็นที่สอง รัฐต้องอพยพชาวเขาลงมาอยู่พื้นราบเหมือนชาวไทยพื้นราบโดยทั่วไป ถ้าหากราชการไม่ดำเนินการอพยพชาวเขาลงมา ทางมูลนิธิธรรมนาถจะเป็นผู้ดำเนินการในเรื่องนี้เอง

ประเด็นที่สาม โครงการไทย-นอร์เวย์ ต้องหาวิธีการโยกย้ายชาวเขา ไม่ให้ทำการผลิตในเขตป่าต้นน้ำ (บันทึกการประชุมวันที่ 17-18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2529)

จากข้อเสนอดังกล่าวข้างต้น มูลนิธิธรรมนาถร่วมกับคนพื้นราบ ได้ทำการ “ล้อมรั้วลวดหนาม” ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ โดยนำคนประมาณ 500 คนจากพื้นราบล้อมรั้วลวดหนามยาวประมาณ 10 กิโลเมตร มี 10 ชั้น สูง 2 เมตร จำนวนลวดหนาม 2,000 ขด ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวเขามาใช้พื้นที่ ซึ่งมูลนิธิธรรมนาถเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการซื้อลวดหนามให้ (สัมภาษณ์ ดร.สุธีรา ประยูร

พิทักษ์, 2544) จากนั้นมูลนิธิธรรมนาถได้ประสานกับภาครัฐจัดตั้งอุทยานวัดถ้ำตุ้ม พร้อมทั้งการจัดทำโครงการอนุรักษ์ต่างๆ ร่วมกับหน่วยงานป่าไม้ ดังนี้

1. โครงการจัดหมู่บ้านป่าไม้เพื่อแผ่นดินธรรม (พ.ศ. 2531-2535) มีกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การปลูกป่าทดแทน, การทำแนวกันไฟ, การจัดเวรยามและป้องกันไฟในฤดูแล้ง, การปรับปรุงคลองส่งน้ำ

2. โครงการป่าสงวนแห่งชาติในรูปหมู่บ้านป่าไม้ ป่าจอมทอง 2 บ้านวังน้ำหยาด ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกิจกรรม คือ กิจกรรมการจัดการที่ดินให้แก่เกษตรกร ในตำบลแม่สอย 408 ครัวเรือน ครัวเรือนละ 3.5 ไร่ รวมพื้นที่จัดสรร 1,420 ไร่ กิจกรรมปลูกป่าชุมชนเพื่อการใช้สอย จำนวน 50 ไร่ กิจกรรมการฟื้นฟูสภาพป่าที่มีสภาพเสื่อมโทรม กิจกรรมเพาะกล้าป่าไม้เพื่อสนับสนุนการปลูกป่า กิจกรรมดำเนินการรักษาพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร

3. โครงการสนับสนุนการสร้างแหล่งน้ำให้กับชุมชน คือ การสร้างอ่างเก็บน้ำ, การสร้างคลองส่งน้ำ การสนับสนุนปรับปรุงพื้นที่ทำกินให้แก่สมาชิกหมู่บ้านป่าไม้ (มูลนิธิธรรมนาถ, 2526-2540)

จากการทำโครงการต่างๆ มาจนถึงปัจจุบัน (2518-2544) ของมูลนิธิธรรมนาถนั้น ได้กำหนดบทบาทในการเคลื่อนไหวอยู่ 4 ระดับ คือ ระดับที่หนึ่ง บทบาทในการส่งเสริมองค์กรและการรวมกลุ่มของชุมชนคนพื้นราบในการสร้างกิจกรรมการอนุรักษ์ ระดับที่สอง บทบาทในการผลักดันกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยประสานกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคนชั้นกลาง, นักวิชาการ, และข้าราชการ ระดับที่สาม บทบาทในการศึกษาวิจัย เผยแพร่ ข้อมูลและรณรงค์ข้อมูลในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ระดับที่สี่ บทบาทในการสนับสนุนทุนเพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานมูลนิธิธรรมนาถ, 2544) ซึ่งการดำเนินการในปัจจุบันมูลนิธิธรรมนาถมีการจัดตั้งเครือข่ายคนพื้นราบในระดับอำเภอจอมทองเพื่อการแก้ไขปัญหาป่าต้นน้ำ และได้มีการขยายการรวมกลุ่มในระดับข้ามจังหวัดโดยมีการจัดตั้งสมาพันธ์ลุ่มน้ำ 4 จังหวัดภาคเหนือ (ลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน) (สัมภาษณ์แม่ชีสุมา, 2544)

กล่าวโดยสรุปแล้ว จากภาพปรากฏของการรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวของมูลนิธิธรรมนาถ การศึกษาครั้งนี้สามารถที่จะสรุปว่าเงื่อนไขที่ทำให้เกิดมูลนิธิธรรมนาถ คือ เงื่อนไขที่หนึ่ง การขยายแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าของนักอนุรักษ์ในบริบทปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร เงื่อนไขที่สอง ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรระหว่างคนพื้นราบกับชาวเขา เงื่อนไข

ที่สาม กระแสการอนุรักษ์ของคนชั้นกลางและคนชั้นสูงที่เห็นความสำคัญต่อปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

3.1.3 ประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารอำเภอจอมทอง (คนพื้นราบ)

ปัญหาความขัดแย้งการจัดการทรัพยากรระหว่างคนพื้นราบกับชาวเขานั้น ถือเป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของคนพื้นราบในนาม “ชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารอำเภอจอมทอง” ซึ่งชาวบ้านคนพื้นราบ (แกนนำชมรมฯ) ได้เล่าถึงประวัติศาสตร์ของการรวมกลุ่มของชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารอำเภอจอมทองว่า “ในช่วงปี พ.ศ. 2518 เป็นช่วงที่เกิดปัญหา “น้ำแห้ง” ชาวบ้านเดือดร้อนไม่มีน้ำใช้ในการเพาะปลูก ขาดทุน ไม่มีข้าวกิน และเป็นช่วงจังหวะพอดีที่พระพงษ์ศักดิ์ได้มาเผยแพร่ เรื่องการอนุรักษ์ป่า ปี พ.ศ. 2520 ชาวบ้านจึงได้มีการเดินสำรวจป่า และพบว่าบริเวณป่าต้นน้ำ-แม่สอยและแม่ทิม มีการขยายพื้นที่ทำกินบริเวณต้นน้ำของชาวเขา ด้วยการทำไร่เลื่อนลอย ทำไร่กะหล่ำปลี ทางชาวบ้านจึงได้ทำหนังสือร้องเรียนต่อนายอำเภอจอมทองเมื่อ ปี พ.ศ. 2521 เพื่อให้ทางการหยุดยั้งการทำลายป่าของชาวเขา แต่ก็ไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาแต่อย่างใด จากนั้น ปี พ.ศ. 2522 จึงได้ทำหนังสือร้องเรียนต่อนายอำเภอจอมทอง แต่ก็ไม่ได้รับคำชี้แจงใดๆ จนกระทั่ง ปี 2523 ชาวบ้านทำหนังสือร้องเรียนไปทางอำเภออีกครั้ง ซึ่งทางอำเภอได้ตอบหนังสือมาว่า ทางราชการกำลังดำเนินการหยุดยั้งการทำลายป่าต้นน้ำของชาวเขาอยู่ ในปี พ.ศ. 2526 ชาวบ้านกลุ่มเหมืองฝายได้เริ่มการอนุรักษ์อย่างจริงจัง โดยการเดินสำรวจป่าต้นน้ำแม่สอย พบว่า ชาวเขาทำลายป่าต้นน้ำแม่สอยไปประมาณร้อยละ 30 ห้วยแม่ปือถูกทำลายร้อยละ 95 และป่าแม่ทิมถูกทำลายร้อยละ 90 มีพื้นที่รวมประมาณ 2,000 ไร่” (สัมภาษณ์กรรมการชมรมต้นน้ำลำธารอำเภอจอมทอง, 2544)

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวเขาทำลายป่ามาก คือ ในช่วง ปี พ.ศ. 2527 ได้มีการส่งเสริมจากโครงการพัฒนาที่สูงไทยนอร์-เวย์และกองทุนควบคุมการใช้ยาในทางที่ผิดแห่งสหประชาชาติ รวมทั้งมีสำนักงานปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) เป็นผู้ประสานงาน หน่วยงานเหล่านี้ได้ส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชที่ปลูก ได้แก่ กาแฟ บัวย ข้าวกะหล่ำปลี และข้าวสาลี แต่ชาวเขาปลูกกะหล่ำปลีมากที่สุดเพราะไม่ขาดทุน พืชชนิดอื่นที่นำมาส่งเสริมปลูกไม่ดี ตายหมด (สัมภาษณ์ ดร.สุธีรา ประยูรพิทักษ์, 2544) ในช่วงปี 2527 ทางกลุ่มเหมืองฝาย และสภาตำบลแม่สอย ได้ประชุมร่วมกันหารือเรื่องปริมาณของน้ำในลำห้วยแห้งแล้งลงมากกว่าแต่ก่อน ทำให้ปลูกพืช ทำการเกษตรขาดทุน รวมทั้งได้นิมนต์พระสงฆ์ทั้งหมดในตำบลแม่สอยมาร่วมประชุมครั้งนี้ด้วย และได้มีมติร่วมกัน คือ จะต้องรักษาป่าต้นน้ำเอาไว้ รวมทั้งได้ลงลายมือชื่อคัดค้านการตั้งถิ่น

ฐานของชาวเขา ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 ชาวบ้านพื้นราบได้ร่วมกับพระพงษ์ศักดิ์ และสภาตำบล เพื่อการอนุรักษ์ป่า โดยชาวบ้านเสนอโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ตำบลแม่สอย แต่ไม่ได้รับการพิจารณาจากทางราชการ

ปัญหาความเดือดร้อนที่รุนแรงมากขึ้น ผสมกับการที่ทางราชการก็ไม่ได้เข้ามาแก้ไข ทำให้ในวันที่ 17-18 กุมภาพันธ์ 2529 ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างกลุ่มเหมืองฝาย พระพงษ์ศักดิ์ และสภาตำบล และมีมติร่วมกันว่าจะใช้ลวดหนามล้อมรั้วบริเวณป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ป๊อก และแม่ทิม ซึ่งต้นน้ำทั้ง 3 สายเป็นสายหลักของระบบเหมืองฝายพื้นราบ โดยซึ่งลวดหนาม 10 กิโลเมตร มีประมาณ 10 ชั้น สูง 2 เมตร ชาวบ้านใช้เวลาทั้งหมด 3 วัน 4 คืน นอนเฝ้ากัน ไม่ให้ชาวเขาเข้ามาทำกิน และมีการกำหนดร่วมกันว่าทุกวันที่ 25 ของเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี จะมีการซ่อมแซมแนวกันไฟร่วมกัน อย่างไรก็ตาม “ผลลัพธ์ที่ เรา ‘อนุรักษ์ป่า’ ไม่ให้ชาวเขามาทำลาย คนภายนอกมองว่าเรารุนแรงรังแกชาวเขา “ (สัมภาษณ์ ประธานเหมืองฝายบ้านวังน้ำหยาด วันที่ 19 มีนาคม 2544)

จากปรากฏการณ์ที่คนพื้นราบได้ร่วมดำเนินการในเหตุการณ์ความขัดแย้งต่างๆ นั้น ในช่วงปี พ.ศ. 2530 จึงเกิดการรวมกลุ่มของสมาชิกเหมืองฝาย ที่ใช้ประโยชน์จากลำห้วยแม่สอย แม่ทิม แม่ป๊อก โดยมีหัวหน้าเหมืองฝาย ซึ่งเรียกว่า แก่เหมือง จำนวน 8 เหมืองฝาย จัดตั้งเป็นชมรมเหมืองฝายเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารตำบลแม่สอยขึ้นมา (สัมภาษณ์ นายจันดี บุญธรรม, 2544) ซึ่งได้มีกิจกรรมการอนุรักษ์ดูแลป่าต้นน้ำ พัฒนาระบบเหมืองฝาย และมีโครงสร้างคณะกรรมการ คือ 1) นายสุวิทย์ นามเทพ เป็นประธาน 2) แก่เหมืองทั้ง 8 เป็นเป็นกรรมการ ได้แก่ นายจันดี บุญธรรม นายภา แก้ว-ส่งสุข นายตีบ กันแก้ว นายปัญญา เหมือนนาวัง นายทองคำ กันทะใจ นายตีบ อุกอรรถณ นายดี ปวนปันใจ และนายบุญปัน กันทะใจ และ 3) นายชำนาญ แก้วสิงห์สุ เป็นกรรมการและเลขานุการ (สัมภาษณ์นายชำนาญ แก้วสิงห์สุ, 2544)

กิจกรรมหลักของชมรมเหมืองฝายฯ ซึ่งมีสมาชิกประมาณ 700 คน คือการร่วมกันปลูกต้นไม้บริเวณป่าต้นน้ำที่ถูกทำลายและทำแนวกันไฟ ต่อจากนั้น ในปี พ.ศ. 2531-2535 ชมรมเหมืองฝายฯ ได้มีการเชื่อมประสานกับหน่วยงานรัฐ และมูลนิธิธรรมนาถ และได้ร่วมกันทำกิจกรรม คือ 1) การออกแบบแผนผังหมู่บ้านป่าไม้โดยร่วมกับกรมป่าไม้ที่บ้านวังน้ำหยาด 2) การปลูกต้นไม้ในพื้นที่เสื่อมโทรม และการซ่อมแซมแนวกันไฟ 3) การสร้างคลองส่งน้ำและอ่างเก็บน้ำ 4) การจัดสรรที่ดินทำกินให้กับสมาชิกหมู่บ้านป่าไม้

การเคลื่อนไหวของชมรมเหมืองฝายเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารตำบลบ้านแม่สอย เพื่อที่จะอพยพชาวเขาออกจากป่า ตลอดจนการรณรงค์การอนุรักษ์โดยเน้นการปลูกต้นไม้ ตลอดจน

จนการกันเขตหรือกันพื้นที่จากชาวเขาเพื่อปลูกต้นไม้ ได้ก่อกระแสการอนุรักษ์ไปยังเกษตรกรในแต่ ละระบบเหมืองฝาย ทำให้เกิดการขยายตัวของการรวมกลุ่มจากสมาชิกเหมืองฝายในอำเภอ จอมทอง ซึ่งอาศัยแหล่งน้ำจากดอยอินทนนท์ ออกไปอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2532 จึงได้มีการจัดตั้งเป็น “ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารอำเภอจอมทอง” (สัมภาษณ์นายปิ่น กันทะ ใจ, 2544) ทั้งนี้โดยมีเหตุผลของการรวมตัวกันบนกระแสการทำลายป่าต้นน้ำของชาวเขาเป็น ประเด็นหลัก และมีประเด็นการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดการยอมรับจากคนชั้น กลางมากขึ้น

โครงสร้างชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารอำเภอจอมทอง คือ มีประธานและคณะกรรมการ ที่มาจากการกำหนดทุกตำบลและหัวหน้าเหมืองฝายทุกคนในอำเภอจอมทอง

ในปัจจุบันประธานฯ คือ นายประพัฒน์ เรืองคำฟู รองประธานฯ คือ กำนัน 6 ตำบล ได้แก่ นายบุญเร็ว บุญตา กำนันตำบลบ้านหลวง นายบุญเลิศ กำนันตำบลทาเป่า นายทองแก้ว นันท-ภูมิ กำนันตำบลสบเตี๊ยะ นายนพพร กำนันตำบลดอยแก้ว นายสุจิต ปานเป่า กำนันตำบลแม่ สอย นายประเสริฐ อุตะมะ กำนันตำบลบ้านแปะ ผู้ใหญ่บ้านใน 6 ตำบล และแก่เหมืองฝาย เป็นกรรมการ โดยมีชาวบ้านพื้นราบอำเภอจอมทองเป็นสมาชิกชมรมฯ เช่น กลุ่มผู้ใช้น้ำอำเภอ จอมทอง, ชมรมครูประถมศึกษา, กลุ่มพัฒนาศรีอำเภอจอมทอง, องค์การบริหารส่วนตำบลดอย แก้ว องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลสบเตี๊ยะ องค์การบริหารส่วน ตำบลแม่สอย องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแปะ องค์การบริหารส่วนตำบลช่วงเป่า ชมรมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอำเภอจอมทอง (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่นายกรรณการชมรมฯ วันที่ 22 มีนาคม 2544)

เป้าหมายและทิศทางของชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารอำเภอจอมทอง คือ 1) ป้องกันการ บุกรุกพื้นที่ป่าจากชาวเขา และคัดค้านการตั้งถิ่นฐานของชาวเขาที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำ 2) สำรวจป่า ต้นน้ำเพื่อป้องกันการทำลาย 3) ผลักดันการอนุรักษ์ป่าเชิงนโยบาย และคัดค้าน พ.ร.บ.ป่าชุมชน ฉบับประชาชน

แนวคิดการอนุรักษ์ของชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร คือ ประการที่หนึ่ง การอนุรักษ์ป่าต้น น้ำและสิ่งแวดลอมเพื่อให้เป็นป่าการอนุรักษ์ และในเขตป่าอนุรักษ์ต้องไม่มีการตั้งถิ่นฐานหรือการ อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่อาศัยของชาวเขาในเขตป่าต้นน้ำต้องมีการอพยพออก เพราะ การอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าต้นน้ำของชาวเขาเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมและเป็นการทำลายป่าต้นน้ำ ประการที่สอง การจัดการป่าต้องจัดการตามหลักวิชาการ เช่น การจัดคุณภาพชั้นลุ่มน้ำ, การแบ่ง เขตป่า, และต้องอนุรักษ์ตามความรู้ของระบบนิเวศ ประการที่สาม การอนุรักษ์ป่าเป็นการรักษาผล ประโยชน์ให้ชาติ ไม่กันพื้นที่ป่าเป็นของตนเองหรือเป็นของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง

การเคลื่อนไหวของชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง คือ ประการที่หนึ่ง เคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำ โดยเสนอให้รัฐบาลดำเนินการตามมติ ค.ร.ม. วันที่ 30 มิถุนายน 2541 ต่อไปโดยไม่มีการแก้ไขมติ ประการที่สอง เคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โดยให้รัฐบาลกำหนดนโยบายการจัดการป่าต้นน้ำให้เป็นระบบ โดยเน้นไม่ให้มีชุมชนอยู่บนต้นน้ำและอพยพชุมชนเหล่านั้นออกจากป่าต้นน้ำ ประการที่สาม เคลื่อนไหวคัดค้าน พ.ร.บ.ป่าชุมชน เนื่องจาก พ.ร.บ.ป่าชุมชนมีการกำหนดพื้นที่ป่าต้นน้ำซึ่งเป็นเขตการอนุรักษ์ให้เป็นป่าชุมชน

กิจกรรมการอนุรักษ์ของชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง มีกิจกรรมดังต่อไปนี้ คือ

- 1) ออกตรวจสอบและควบคุมพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของชาวเขา ในเขตอำเภอจอมทองไม่ให้มีการรุกล้ำขยายไปในเขตป่าต้นน้ำ และไม่ให้ชาวเขาขยายที่ทำกินอีกต่อไป
- 2) ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการทุกหมู่บ้าน ในการป้องกันและรักษาป่า ตลอดจนตรวจสอบพื้นที่ที่มีปัญหาการทำลายป่า
- 3) ประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีการโน้มน้าวจิตใจชาวเขาให้ออกจากพื้นที่ป่า และให้มาอยู่ในพื้นที่รองรับด้วยความสมัครใจ
- 4) ติดตาม พ.ร.บ. ป่าชุมชน เพื่อร่วมคัดค้านไม่ให้มีการออกกฎหมายนี้ และมีการเสนอให้ทำโครงการอนุรักษ์ป่านำร่องก่อนที่จะทำเป็นกฎหมาย

กล่าวโดยสรุปแล้ว เจือนไขที่ทำให้ก่อเกิดชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง คือ ประการที่หนึ่ง การสูญเสียผลประโยชน์จากการจัดการทรัพยากรน้ำ อันส่งผลให้เกิดผลกระทบทางด้านการผลิตของคนพื้นราบ ประการที่สอง ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรน้ำระหว่างคนพื้นราบกับคนบนพื้นที่สูง ประการที่สาม การสร้างตัวตนในฐานะนักอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ นอกจากนั้น ยังมีการรวมกลุ่มที่ทำให้เกิดพลังในการต่อรองและสร้างตำแหน่งแห่งที่ในการอนุรักษ์ ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างแนวร่วมกับกลุ่มอำนาจอื่นๆ และเพื่อเข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากร

3.1.4 ประวัติความเป็นมาการก่อเกิดกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง (เครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ)

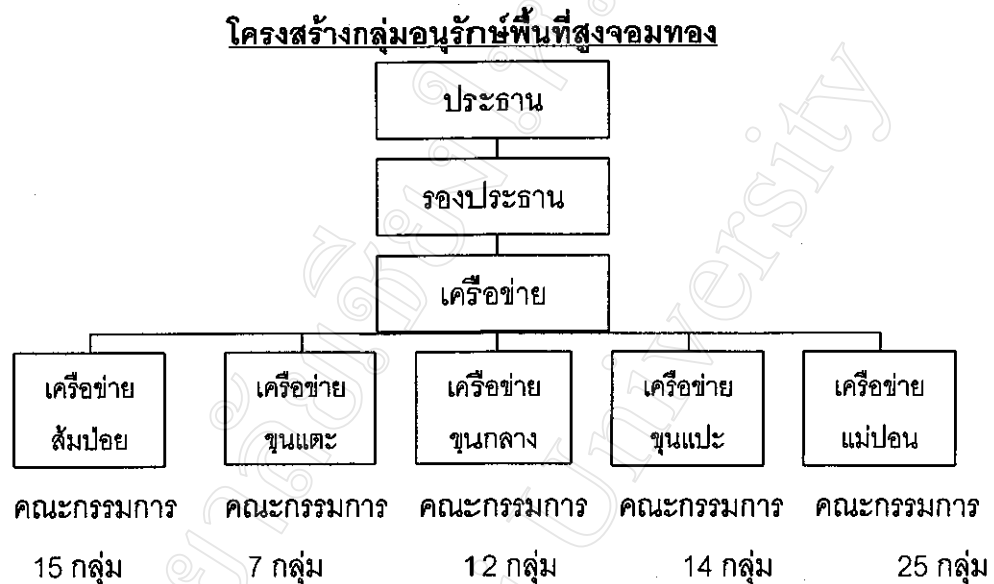
สถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งในเขตพื้นที่สูงจอมทอง ได้กลายมาเป็นกระแสกดดันต่อการดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่ป่าของชุมชนปกาเกอญอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำไร่หมุนเวียน หรือการจัดการป่า ฯลฯ ปัญหาที่ชาวปกาเกอญอถูกกล่าวหา เช่น ผู้ทำลายป่า เฒ่าป่า และการไม่เป็นคนไทย

แต่อยู่ในเขตป่านุรักษ์ เป็นปัญหาที่ปกาเกอญอได้รับผลกระทบโดยตรง และสร้างปัญหาความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิต รวมทั้งปัญหาที่เป็นปัญหาร่วมกันของชุมชนปกาเกอญอ คือ การประกาศเขตอุทยานทับที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ปัญหาเหล่านี้ทำให้มีการละเมิดสิทธิ เช่น การจับกุมในพื้นที่บ้านลัมปอย บ้านขุนแปะ บ้านแม่ปอน ฯลฯ กล่าวได้ว่า ทุกพื้นที่ของกลุ่มปกาเกอญออยู่ในควบคุมของอำนาจรัฐ

จากวิกฤตการณ์ปัญหาที่ชุมชนปกาเกอญอได้รับ ชุมชนปกาเกอญอพยายามจะรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างพลังในการต่อสู้ในระดับชุมชน โดยพื้นที่ 3 ตำบล ตำบลบ้านแปะ ตำบลดอนแก้ว ตำบลบ้านหลวง ได้มีการสรุปบทเรียนในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งและการจัดการทรัพยากรโดยมีกระบวนการสรุปบทเรียนในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งและการจัดการทรัพยากร ดังนี้ คือ **ขั้นตอนที่หนึ่ง** การรวมกลุ่มปกาเกอญอเพื่อระดมปัญหาการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น และปัญหาอุทยานทับพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน รวมทั้งปัญหาคความขัดแย้งระหว่างคนพื้นราบกับคนพื้นที่สูง **ขั้นตอนที่สอง** ชุมชนแลกเปลี่ยนปัญหาการละเมิดสิทธิในพื้นที่ **ขั้นตอนที่สาม** การยกระดับความรู้เรื่องกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง **ขั้นตอนที่สี่** การรวมกลุ่มในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำ (สัมภาษณ์นายพลากรณ์ วงศ์ทรงแก้ว ,2543)

เมื่อผ่านการสรุปบทเรียน ตลอดจนการแลกเปลี่ยน ทั้งปัญหาคความขัดแย้งและประเด็นการต่อสู้ที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนปกาเกอญอได้ตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน นั่นคือ การแก้ไขปัญหาคหรือการต่อสู้โดยลำพังเพียงหมู่บ้านเดียวหรือชุมชนเดียว ไม่สามารถมีพลังในการต่อสู้หรือต่อรองในการแก้ไขปัญหาคการจัดการทรัพยากรได้ จึงมีข้อเสนอและเป็นข้อตกลงร่วมกัน คือ จะรวมตัวกันเป็นเครือข่าย โดยเริ่มต้นในระดับชุมชน ได้แก่ 1) ตำบลบ้านแปะ คือ บ้านขุนแปะ บ้านบน 2) ตำบลดอยแก้ว คือ บ้านขุนแตะ บ้านห้วยลัมปอย 3) ตำบลบ้านหลวง คือ บ้านห้วยปูลิง บ้านแม่ยะน้อย บ้านแม่ปอน บ้านขุนยะ ซึ่งชุมชนปกาเกอญอใน 3 ตำบลรวมกันจัดตั้งเครือข่ายในระดับเครือข่ายชุมชน โดยรวมตัวกันในนาม "กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง" และต่อมามีการขยายแนวคิด จากการรวมตัวกันในระดับเครือข่ายชุมชน นำไปสู่การรวมตัวในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำ ใน 5 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำแมกลาง ลุ่มน้ำแม่ปอน ลุ่มน้ำแม่แตะ ลุ่มน้ำแม่สอย ลุ่มน้ำแม่แปะ โดยกระบวนการซึ่งทำให้เกิดการขยายการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำ คือ **ประการที่หนึ่ง** เกิดจากการทำงานของปกาเกอญอใน 3 ตำบล ซึ่งใน 3 ตำบล ในทางภูมิศาสตร์ อยู่ในเขตลุ่มน้ำทั้ง 5 ลุ่มน้ำดังกล่าว และมีการขยายสมาชิกกรรมการและมีการรวมกลุ่มโดยแบ่งเป็นเขตอนุรักษ์ของ 5 ลุ่มน้ำ เขตอนุรักษ์นี้ได้สร้างให้คนในลุ่มน้ำรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ดังเช่น เครือข่ายลัมปอย, เครือข่ายขุนแตะ, เครือข่ายขุนยะ, เครือข่ายแม่ปอน ดังนั้น 4 เครือข่ายลุ่มน้ำได้เป็นสมาชิกของกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง

ในปัจจุบันปี 2539-2544 กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองเป็นการรวมกลุ่มชุมชนป่าเกอญอ โดยมีโครงสร้างการรวมกลุ่ม ดังนี้ คือ

การรวมกลุ่มของกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองนั้น มีแนวคิดร่วมกัน คือ แนวคิด "คนอยู่กับป่า" ได้ โดยกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองเสนอแนวคิดที่ว่า "ในการจัดการทรัพยากรของชาวป่าเกอญอ จะมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวป่าเกอญอ คือ มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับป่า และถือเป็นจุดเริ่มของการปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างมีแบบแผน เริ่มต้นตั้งแต่ชีวิตแรกเกิดของเด็กป่าเกอญอ ที่จะนำรกของเด็กใส่ในกระบอกไม้ไผ่แล้วนำไปติดกับต้นไม้ใหญ่ และต้นไม้ต้นนั้นจะได้รับการดูแลไม่ให้ผู้ใดทำลายหรือโค่นล้ม เพราะถือว่าเป็นที่สถิตของวิญญาณของเด็กคนนั้น หากต้นไม้ต้นนั้นได้รับการกระทบกระเทือนก็จะส่งผลถึงตัวเด็กนั้นด้วย การอนุรักษ์ป่าหรือการอยู่กับป่าของชาวป่าเกอญอ จะถือปฏิบัติตามความเชื่อของบรรพบุรุษ เช่น ป่าต้องห้าม สถานที่ต้องห้าม ไม้สำหรับคนเป็น ไม้สำหรับคนตาย ตลอดจนข้อห้ามในการล่าสัตว์ ข้อห้ามหรือกฎเกณฑ์การทำไร่ ทำสวนต่างๆ หรือแม้แต่ความคิดพอกอยู่พอกกินอย่างสมณะ ความพอเพียง สันโดษ สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้กลายเป็นวิถีชีวิต และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกกำหนดเข้าไปสู่วิถีการดำเนินชีวิตของชาวป่าเกอญอ ในรูปแบบของความร่วมมือ และสืบทอดในการปฏิบัติหรือแสดงออกตามพิธีกรรมต่างๆ ในรอบปีการผลิต" (สัมภาษณ์ กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง, 2543)

แนวคิด "คนอยู่กับป่า" ได้ของกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง เป็นการนำเสนอการจัดการป่าที่มองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศที่มีความสอดคล้องกัน

นอกจากกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทองจะมีแนวคิดของกลุ่มดังกล่าวแล้ว ยังมีกิจกรรม ทำให้การสร้างภาพของการ "อนุรักษ์" ที่พยายามปรับองค์กรไปในทิศทางแบบทางการมากขึ้น

กิจกรรมกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อาทิเช่น การ ทำแนวกันไฟ ได้นำเอาประเพณีความเชื่อถือชนเผ่ามาใช้ คือ พิธี หลี๋อ เหม โต (เลี้ยงผีไฟ) ทั้งนี้ก็ เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจของคนในชุมชนอีกทางหนึ่ง นอกจากนั้น ยังมีการรณรงค์เพื่อป้องกัน ไฟป่า โดยการจัดประชุมและทำโปสเตอร์ ทำให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณและโทษของไฟ ตลอดจน การปลูกจิตสำนึกให้มีการป้องกันไฟ อันเกิดขึ้นได้ทั้งในบ้านและในป่า และกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องกัน คือ การเฝ้าระวังไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง โดยแต่ละชุมชนจะมีการแบ่งเวรยามเพื่อดูสถานการณ์ไฟป่าที่อาจขึ้นในบริเวณป่า เมื่อมีไฟป่าที่ใด เวรยามดังกล่าวจะได้กระจายข่าวให้แก่ชุมชน ทราบ ทั้งนี้ก็เพื่อระดมกำลังไปดับไฟป่าต่อไป อย่างไรก็ตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ของแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกันในรายละเอียด โดยที่แต่ละหมู่บ้าน ชาวบ้านจะร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์และบทลงโทษเอง

การจัดการที่ดินและป่าไม้ ได้มีการกำหนดให้แต่ละหมู่บ้านดำเนินการจัดการแบ่งเขต พื้นที่ลักษณะต่างๆ โดยแยกออกจากกันอย่างชัดเจน เช่น เขตป่าอนุรักษ์ เขตป่าชุมชน เขตที่ทำกิน และเขตที่อยู่อาศัย ซึ่งในทางปฏิบัติชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านจะพูดคุยและตกลงกันว่าที่ใดควรเป็น เขตอะไร

การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะมีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าที่หลง เหลืออยู่ไม่มากนักในปัจจุบัน เช่น เก้ง ชะนี นกเขา ไก่ฟ้า หมูป่า เป็นต้น เพราะสัตว์ป่าเหล่านี้ก็ จะถูกล่าและใกล้จะสูญพันธุ์ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านได้เริ่มพูดคุยและลงมือปฏิบัติกัน อย่างจริงจัง โดยการแบ่งเขตหวงห้ามการล่าสัตว์ พร้อมทั้งกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อห้าม และ บทลงโทษ

การจัดการการเกษตร กิจกรรมนี้เป็นความพยายามที่ให้ชาวบ้านค่อยๆ ปรับเปลี่ยนวิถี การทำการเพาะปลูก โดยการส่งเสริมการปลูกพืชยืนต้น เกษตรผสมผสาน และเกษตรปลอดสาร พืช เพื่อความยั่งยืนในระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้น มีการรณรงค์ความรู้ความเข้าใจ ต่อชาวบ้านเรื่องการเกษตรปลอดสารพิษ โดยเฉพาะการลดพื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ ไร่กะหล่ำ ปลี และมีการรณรงค์งดการใช้สารเคมี พร้อมกับเสริมแนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด ตามแนวพระราชดำริในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนชนเผ่าปกากา เกอญอยู่แล้วเป็นทุนเดิม

การศึกษาและวัฒนธรรม กลุ่มฯ ได้มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรม โดยการเรียนรู้ศิลปะการป้องกันตัว ตลอดจนการรื้อฟื้นระบบความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ เช่น นำพิธีกรรม หลือ ปก่า (บวชป่า) พิธี หลือ เหม โต (เลี้ยงผีไฟ) หลักสูตรท่องถิ่นเด็กก่อนวัยเรียน รื้อฟื้นการอ่าน – เขียน ลีวา (อักษรปกกาเกอญอ) และรื้อฟื้นภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน บทเพลง นิทาน ดำนาน เป็นต้น

การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด กิจกรรมที่เกิดขึ้นได้แก่ “การจัดกีฬาและวัฒนธรรม” ของกลุ่มอนุรักษ์ฯ เพื่อส่งเสริมให้เด็ก-เยาวชนหลีกเลี่ยงภัยยาเสพติดที่กำลังเป็นปัญหาดังคมอยู่ขณะนี้ และให้หันมาสนใจการกีฬา ซึ่งมีทั้งกีฬาพื้นบ้านและกีฬาสากลร่วมอยู่ด้วย “กีฬาและวัฒนธรรม” จะจัดขึ้นทุกปีในพื้นที่อนุรักษ์โดยหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพ นอกจากนี้มีการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดโดยการพูดคุยกับคนในชุมชน บางหมู่บ้านห้ามจำหน่ายยาเสพติดประเภทสุรา ซึ่งประสบผลสำเร็จด้วยดี โดยมีกลุ่มแม่บ้านเป็นแกนหลัก

ในปัจจุบันกลุ่มอนุรักษ์มีการเคลื่อนไหว ภายใต้ยุทธศาสตร์ร่วมกัน คือ

- 1) ร่วมกันแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งและการอนุรักษ์ทรัพยากร
- 2) ร่วมกันสร้างงานเครือข่ายและประสานงานให้เกิดการรวมตัวกันแก้ไขปัญหา

ทรัพยากร

- 3) สร้างการยอมรับกับสาธารณะในเรื่องการจัดการทรัพยากรและสร้างพันธมิตรทั้งในองค์กรประชาชน, องค์กรพัฒนาเอกชน, และนักวิชาการ

เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม คือ ประการที่หนึ่ง ปัญหาการประกาศเขตอุทยานฯ ทับพื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่ป่า ประการที่สอง ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ (คนพื้นราบกับ ปกาเกอญอ) ภายใต้บริบทปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ประการที่สาม กระแสการอนุรักษ์ ซึ่งได้กดดันชุมชนปกาเกอญอให้กลายเป็นผู้ทำลายป่า เผาป่า ทำลายต้นน้ำ เพราะเป็นผู้ที่ทำไร่หมุนเวียนหรือการทำไร่เลื่อนลอย

กล่าวโดยสรุป ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการจัดการ “พื้นที่ป่า” ในพื้นที่จอมทอง ท่ามกลางบริบทการรวมศูนย์อำนาจรัฐ และกระแสการเปลี่ยนแปลงประเทศเข้าสู่ระบบทุนนิยมนั้น ในระดับพื้นที่จอมทองมีความขัดแย้งสูง กลุ่มต่างๆ ได้พยายามที่จะเข้ามาควบคุมการใช้ทรัพยากร ด้านนี้ ความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดกลุ่มพลังต่างๆ คือ กลุ่มอนุรักษ์ ได้แก่ มูลนิธิธรรมนาถ ชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง (คนพื้นราบ) รัฐ (ป่าไม้เขต) และกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง (ปกาเกอญอ)

ในเวทีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากรในพื้นที่จอมทองนั้น กลุ่มพลังต่างๆ ที่รวมตัวกันเกิดขึ้นมาได้จากความพยายามสร้างอำนาจต่อสู้เพื่อช่วงชิงนิยามความหมายใหม่ในการอนุรักษ์

และได้เกิดการแบ่งตัวอำนาจและประสานประโยชน์กัน เช่น กรณีของมูลนิธิธรรมนาถ องค์การเอกชนที่พยายามสร้างแนวคิดวิธีการอนุรักษ์เชิงวิทยาศาสตร์ และนำศาสนาพุทธมาเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการเข้าถึงชุมชน เจื่อนไซที่ทำให้ก่อเกิดมูลนิธิตั้งได้ คือ ประการที่หนึ่ง การขยายแนวคิดการอนุรักษ์ในช่วงเวลาที่คนชั้นกลางเกิดความตระหนักหรือวิตกกังวลถึงปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ประการที่สอง ปัญหาความขัดแย้งในระดับพื้นที่จอมทองระหว่างคนพื้นราบกับชาวเขา มีความขัดแย้งกันสูงมาก

ด้วยเจื่อนไซดังกล่าว ได้ก่อเกิดมูลนิธิตามที่สร้างบทบาทในการอนุรักษ์ "ป่า" และมูลนิธิธรรมนาถได้มีการขยายแนวคิดการจัดการทรัพยากรเชิงวิทยาศาสตร์ไปสู่ชุมชนคนพื้นราบ มีการสร้างกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าร่วมกัน และยังใช้สถานการณ์ปัญหาปริมาณน้ำของทางพื้นราบที่ลดลง เป็นปัจจัยหนึ่งในการทำให้ชุมชนคนพื้นราบเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยการจัดเวทีตลอดจนการวิเคราะห์ปัญหา และการสำรวจพื้นที่ป่า จนมีข้อสรุปร่วมกันระหว่างคนพื้นราบและมูลนิธิธรรมนาถว่าสาเหตุของปริมาณน้ำลดลง คือ "ชาวเขาทำลายป่าต้นน้ำ"

มูลนิธิธรรมนาถได้สร้างแนวคิดการจัดการป่าให้กับชุมชนคนพื้นราบ โดยผ่านศาสนาพุทธ จากการทำงานของมูลนิธิธรรมนาถ ทำให้เกิด "ชมรมเหมืองฝาย ต.แม่สอย" ขึ้นมา และมีการพัฒนาไปสู่ระดับเครือข่ายอำเภอจอมทอง คือ "ชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง" ซึ่งการรวมกลุ่มของชมรมอนุรักษ์ฯ ได้ทำให้เกิดเจื่อนไซหลายประการ คือ เจื่อนไซที่หนึ่ง ปัญหาเรื่องผลประโยชน์ในการจัดการน้ำ ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่ระบบเหมืองฝายเท่านั้น แต่เป็นการจัดการน้ำระบบนิเวศลุ่มน้ำ เจื่อนไซที่สอง ปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นภายใต้การรวมศูนย์ของอำนาจรัฐ ซึ่งชุมชนคนพื้นราบที่อาศัยอยู่แนวป่าด้านล่าง ส่วนใหญ่ไม่ได้มีที่ดินนา แต่มีที่สวนและไร่ ส่วนอาชีพรับจ้าง ในอดีตรับจ้างตัดไม้ เผาถ่าน ไม่มีอำนาจในการต่อรองเรื่องราคาผลผลิตและแรงงาน นอกจากนั้น ยังไม่มีอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากร กลายเป็นคนจนหรือคนชายขอบที่ไร้อำนาจ

ในการผลิตลำไย ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่ใช้น้ำมาก จึงต้องการทรัพยากรน้ำ เพื่อรักษาผลประโยชน์ตนเอง พวกเขาต้องเข้ามาร่วมจัดการทรัพยากร เพื่อให้มีอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรได้ การเข้าร่วมกับมูลนิธิธรรมนาถ เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างอำนาจให้แก่กลุ่มคนพื้นราบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรวมกันเป็นชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง เป็นการสร้างตำแหน่งที่ ตลอดจนตัวตนในฐานะนักอนุรักษ์ และความชอบธรรมทางสังคมในการอ้างสิทธิในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

มูลนิธิธรรมนาถและชมรมสิ่งแวดล้อมจอมทอง ได้ร่วมกันทำกิจกรรมและมีการถ่ายทอดแนวคิดในการอนุรักษ์เชิงวิทยาศาสตร์ หรือ "ธรรมชาตินิยม" ระหว่างสององค์กรที่มีบทบาทแตกต่างกันแต่มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ มูลนิธิธรรมนาถเป็นกลไกในการผลิตอุดมการณ์การอนุรักษ์แบบธรรมชาตินิยม ซึ่งมอง "ปัญหาป่าต้นน้ำ" คือ "พื้นที่การอนุรักษ์" โดยปลอดจากมนุษย์ ส่วนชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง อยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติการทางอุดมการณ์ของแนวคิดธรรมชาตินิยม ที่มีพื้นฐานมาจากแนวคิดเชิงอรรถประโยชน์นิยมอยู่บ้าง และการที่แนวคิดเรื่องอรรถประโยชน์นิยมเจือปนอยู่ เนื่องจากว่าคนพื้นราบก็คือชาวนา ชาวสวน หรือเกษตรกรที่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และไร้อำนาจทางการเมือง

ทั้งสองกลุ่มที่กล่าวมานั้น ในการศึกษาครั้งนี้ได้ แยกกลุ่มให้อยู่กลุ่มอนุรักษ์ ซึ่งมีแนวคิดการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์หรือแนวคิดธรรมชาตินิยม

ในปัจจุบัน กลุ่มอนุรักษ์ (มูลนิธิธรรมนาถ ชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำฯ) ได้มีการเชื่อมประสานกับกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากร การที่สามารถเชื่อมประสานกันได้ ก็เพราะว่ามีแนวคิดและเป้าหมายในการจัดการป่าเหมือนกัน แต่มีวิธีการที่แตกต่างกันและรัฐใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ รวมทั้งการเพิ่มการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับแนวคิดกลุ่มอนุรักษ์คือ ทำให้เป็นป่าธรรมชาติ ที่ปราศจากมนุษย์ ตามแนวคิดการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์และกระแสแนวคิดธรรมชาตินิยม

ในความเป็นเนื้อเดียวกันของกลุ่มอนุรักษ์และรัฐนั้น ได้มีความแตกต่างอยู่บ้าง คือ ในกลุ่มอนุรักษ์นั้น มูลนิธิธรรมนาถกับรัฐ มีแนวทางที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด กล่าวคือ การอพยพคนออกจากป่าเพื่อต้องการอนุรักษ์ป่า ซึ่งเป็นแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม แต่ชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทองต้องการอนุรักษ์เพื่อสร้างอำนาจเหนือพื้นที่ป่า เพราะต้องการจัดการผลประโยชน์ คือ "น้ำ" ทั้งนี้เนื่องจากน้ำเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อชีวิตและการผลิตของคนพื้นราบ

ทั้ง 3 กลุ่มพลัง คือ มูลนิธิธรรมนาถ ชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารจอมทอง และรัฐ ได้ร่วมกันประสานพลัง และสร้างเงื่อนไขให้เกิดการกีดกันชุมชนพื้นที่สูง (ปกาเกอญอ) ออกจากป่า เพื่ออนุรักษ์ป่าต้นน้ำ การกีดกันส่งผลให้ชุมชนปกาเกอญอในพื้นที่สูงได้รับผลกระทบต่อชีวิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชน ทำให้กลายเป็นคนชายขอบไปในที่สุด

แต่ในขณะเดียวกัน ชุมชนปกาเกอญอ มิได้ยอมเป็นตัวตั้งรับแต่เพียงฝ่ายเดียว พวกเขาได้มีการตอบโต้ ต่อสู้ และช่วงชิงอำนาจ โดยการรวมกลุ่มในระดับเครือข่าย มีการสร้างกิจกรรม

เพื่อการอนุรักษ์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีตำแหน่งแห่งที่ในฐานะนักอนุรักษ์ นอกจากนั้น แนวคิดการจัดการป่าของปกากะญอ เน้นการจัดการป่าที่สัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และเน้นให้ชุมชนหรือคนชายขอบได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจการบริหารจัดการทรัพยากร

ดังนั้น ความขัดแย้งในการจัดการป่าพื้นที่จอมทอง ได้ทำให้เกิดเงื่อนไขของกลุ่มพลังต่าง ๆ และเป็นสถานการณ์ความขัดแย้งและการสร้างอำนาจในการจัดการทรัพยากร ซึ่งแต่ละกลุ่มไม่ได้มองพื้นที่ป่าทางกายภาพเท่านั้น แต่พยายามให้ความหมายพื้นที่ป่า คือ "พื้นที่ป่าต้นน้ำ" และความหมายของ "พื้นที่ป่าต้นน้ำ" ได้กลายเป็นเวทีของการอ้างสิทธิและความชอบธรรมในการควบคุม จัดการ และเข้าถึงพื้นที่ป่าต้นน้ำ

3.2 กระบวนการอ้างสิทธิและความชอบธรรมของกลุ่มพลังอำนาจต่างๆ ในพื้นที่จอมทอง

ในพื้นที่ป่าต้นน้ำของจอมทอง มีกลุ่มพลังที่เข้ามาต่อสู้ และอ้างสิทธิ ความชอบธรรม โดยแต่ละกลุ่มมีการอ้างสิทธิ ความชอบธรรม ดังต่อไปนี้ คือ

3.2.1 กระบวนการอ้างสิทธิและความชอบธรรมของรัฐในเวทีต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากร

จากแนวคิดการจัดการทรัพยากรของรัฐ โดยมองว่า "ป่า คือ ทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐแต่เพียงผู้เดียว" ซึ่งเป็นหลักกรรมสิทธิ์แบบเอกชน รัฐได้ขยายอำนาจเหนือพื้นที่ป่า และได้มีการสร้างกระบวนการในการอ้างสิทธิ ความชอบธรรมในเวทีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากร ซึ่งในกระบวนการอ้างสิทธิ ความชอบธรรม ได้มีขั้นตอนหลักๆ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง รัฐอ้างสิทธิ ความชอบธรรมโดยใช้หลักกฎหมายและนโยบายในการควบคุมพื้นที่ป่า มีการตราพระราชบัญญัติประกาศให้พื้นที่ภายใต้ราชอาณาจักรของประเทศไทยเป็นพื้นที่ของรัฐ โดยกำหนดให้พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินอยู่ภายใต้การควบคุมของกรมที่ดิน ส่วนดินแดนรกร้างว่างเปล่าหรือเขตพื้นที่ป่าให้อยู่ภายใต้อำนาจควบคุมจัดการของกรมป่าไม้ (Vandergeest & Peluso, 1995) จากการประกาศพื้นที่ประเทศไทยให้เป็นพื้นที่ของรัฐนั้น รัฐยังสร้างการควบคุมปกากะญอ โดยการให้หน่วยงานปกครอง หรือ กระทรวงมหาดไทย เข้าไปจัดตั้งหมู่บ้าน จัดการสำรวจสำมะโนประชากร จัดทำทะเบียนบ้าน จัดทำบัตรประชาชน และแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน

ในช่วงปี พ.ศ. 2506 กรมที่ดินได้เข้าจัดการพื้นที่สูงจอมทองโดยการกำหนดขอบเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์ของปกากะญอ (เป็นพื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกิน) ซึ่งในการกำหนดพื้นที่

ครั้งนั้น รัฐได้ปักป้ายเขตป่าสงวนรอบพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนและพื้นที่หมู่บ้าน หากพื้นที่ใดที่ถูกปักป้ายว่าเป็นป่าสงวน หรือเขตป่าอุทยานแล้ว ชุมชนปกากะญอไม่สามารถเข้าไปทำกินได้ แม้จะเป็นไร่หมุนเวียนเดิมก็ตาม ส่วนพื้นที่อาศัย หากใครอยู่ในเขตป่าสงวน จะได้รับการอนุโลมให้อยู่ต่อไปได้ และหากที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ต้องมีการอพยพออก (สัมภาษณ์นายไวยิ่ง, 2543) นอกจากนั้น ทางกรมที่ดินได้มีการให้ทางชุมชนไปแจ้งเขตพื้นที่อยู่อาศัยภายใน 30 วัน หลังจากการประกาศ หากใครไม่มาชี้แจงถือว่าละสิทธิ

ดังนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2506 รัฐได้ดำเนินการในพื้นที่ป่าจอมทอง โดยการกำหนดเขตพื้นที่ทำกิน และพื้นที่อยู่อาศัย หากใครละเมิดสิทธิไปทำไร่ในเขตป่าสงวน ถือว่าเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย ต่อจากนั้น รัฐได้เข้ามาขยายอำนาจ และอ้างสิทธิ ความชอบธรรมเหนือพื้นที่ป่าจอมทองมากขึ้น โดยในช่วงปี 2526 ทางนายอำเภอจอมทองได้เข้ามาจัดตั้งหมู่บ้าน และแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านปกากะญอ โดยเลือกผู้นำที่สามารถติดต่อกับราชการได้ และรัฐได้อ้างว่า "พื้นที่ประเทศไทยทั้งหมดเป็นพื้นที่ของรัฐ ดังนั้นการที่จะสามารถอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ต้องอยู่ในการปกครองของรัฐ และรัฐจะให้ความคุ้มครอง"

การอ้างสิทธิความชอบธรรมของรัฐ โดยนโยบายการสร้างชาติ ตลอดจนการประกาศให้พื้นที่สูงจอมทองเป็นพื้นที่ป่าเป็นของรัฐ และการให้กรมที่ดินกำหนดเขตระหว่างป่ากับชุมชนปกากะญอ ต่อจากนั้นได้อ้างสิทธิ ความชอบธรรมเพื่อควบคุมชุมชนปกากะญอ โดยมีการจัดตั้งหมู่บ้าน สำนวนประชากร การให้ทะเบียนบ้าน และการให้บัตรประชาชน ทำให้รัฐมีความชอบธรรม และมีสิทธิอำนาจในการเข้าถึงพื้นที่ป่าได้อย่างเป็นรูปธรรม

ขั้นตอนที่สอง รัฐอ้างสิทธิความชอบธรรมโดยใช้นโยบายการอนุรักษ์ ดังจะเห็นได้จากกฎหมายในการจัดการพื้นที่ป่าจอมทองในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2439 เป็นการจัดการผลประโยชน์ในพื้นที่ป่าที่อยู่ภายใต้อำนาจของเจ้านายฝ่ายเหนือ และต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2439 รัฐได้จัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นเพื่อทำหน้าที่แทนรัฐในการเข้ามาควบคุมพื้นที่ป่าและจัดการผลประโยชน์จากการสัมปทานป่าแทนเจ้านายฝ่ายเหนือ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2470 รัฐได้ให้สัมปทานพื้นที่ป่าจอมทองกับบริษัท BOMBAY BURMA ที่ได้รับสัมปทานทำไม้สักในบริเวณพื้นที่ราบและบริเวณเนินเขาในอำเภอจอมทอง และต่อมาในปี 2515 รัฐได้ให้สัมปทานแก่บริษัททำไม้กระยาเลย ในตำบลแม่สอย เป็นเวลา 20 ปี โดยไม่ต้องปลูกป่าทดแทน ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 รัฐได้ให้สัมปทานป่าบริเวณตำบลแม่สอย แก่บริษัทโรงบ่มใบยาสูบเพื่อให้บ่มใบยาสูบ

การให้สัมปทานของรัฐในพื้นที่ป่าจอมทองของช่วงเวลาก่อน พ.ศ. 2439 ถึง 2470 นั้น กรมป่าไม้ยังไม่มีอำนาจชัดเจนในการจัดการพื้นที่ป่า แต่จะเป็นการดูแลผลประโยชน์ให้กับ

ประเทศอังกฤษหรือต่างประเทศที่เข้ามาสัมปทานป่าเท่านั้น แต่ต่อมารัฐได้มีการขยายอำนาจสามารถควบคุมจัดการทรัพยากรในพื้นที่จอมทองได้อย่างเบ็ดเสร็จ โดยการอ้างสิทธิตามกฎหมายของรัฐ เป็นการแสดงอำนาจความเป็นเจ้าของเหนือพื้นที่ และกีดกันชุมชนปกากะญอมิให้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่านั้น ๆ

นโยบายการอนุรักษ์ที่รัฐได้อ้างสิทธิ ความชอบธรรม โดยการขยายเขตพื้นที่อนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ที่กำหนดให้มีพื้นที่ป่าอย่างน้อย 40 % ของประเทศไทย และต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (ปี พ.ศ. 2529-2535) ได้มีการปรับเปลี่ยนสัดส่วนตัวเลขใหม่ โดยให้มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นร้อยละ 25 และเป็นป่าเศรษฐกิจร้อยละ 15 ของพื้นที่ป่าทั่วประเทศไทย นอกจากนั้น นโยบายป่าไม้กำหนดให้มีการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไม้ด้วยการจัดการป่าไม้ ตลอดจนการส่งเสริมให้มีโรงงานอุตสาหกรรมแบบต่อเนื่อง และโรงงานเยื่อกระดาษรวมทั้งกำหนดพื้นที่ลาดชัน 35 % ขึ้นไปไว้เป็นพื้นที่ป่า โดยไม่อนุญาตให้มีการออกโฉนด หรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน (กรมป่าไม้, 2539)

การอ้างสิทธิ ความชอบธรรมของรัฐในการจัดการพื้นที่ป่าจอมทอง โดยผ่านการออกกฎระเบียบ และพระราชบัญญัติ ในฐานะกฎหมายที่มีอำนาจเหนือประชาชน และเป็นคำสั่งที่ประชาชนต้องทำตาม ผู้ใดละเมิดกฎหมายเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งกฎหมายต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรได้อยู่เหนือกฎจารีตและประเพณีท้องถิ่น ยกตัวอย่างเช่น การประกาศตัดไม้สักปี พ.ศ. 2472 ที่บัญญัติห้ามไม่ให้ตัดไม้สักในเขตเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน พระราชบัญญัติรักษาต้นไม้สัก พ.ศ. 2441, พระราชบัญญัติป้องกันการลักลอบชักลากไม้สักที่ยังมิได้เสียค่าต่อภาษี ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2443), พระราชบัญญัติรักษาป่า พ.ศ. 2456 ซึ่งกฎหมายฉบับนี้เป็นการนิยามป่าขึ้นเป็นครั้งแรก และแสดงกรรมสิทธิในความเป็นเจ้าของที่ดิน โดยถือว่าที่ดินทุกแห่งในราชอาณาจักรไทยที่ยังไม่มีการออกโฉนดนั้น ถือเป็น "ป่า" ซึ่งป่าคือทรัพย์สินของรัฐ ต่อมามีการออกพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504, และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

ในพื้นที่จอมทองในปี พ.ศ. 2502 ได้มีการประกาศกฎกระทรวงฉบับที่ ๑๐๓ ให้พื้นที่ป่าดอยอินทนนท์ ในท้องที่ตำบลบ้านหลวง เป็นป่าสงวนแห่งชาติดอยอินทนนท์ และต่อมาวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2515 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติดอยอินทนนท์ ในพื้นที่ตำบลบ้านหลวง ตำบลสบเตี๊ยะ ตำบลสองแคว ตำบลยางคราม และตำบลแม่วิน อำเภอสันป่าตอง รวมเป็นพื้นที่ 301,500 ไร่ พอถึงปี พ.ศ. 2534 รัฐก็ประกาศให้พื้นที่ป่าจอมทองเป็นอุทยานแห่งชาติออบหลวง (เครือข่ายเกษตรกรรมและคณะ, 2541) การประกาศเขตป่าสงวนและเขตอุทยาน

แห่งชาติในพื้นที่อำเภอจอมทองส่งผลต่อชุมชนบนพื้นที่สูงและชุมชนพื้นราบที่อยู่อาศัยในพื้นที่มานานกว่าหลายชั่วอายุคนเป็นผู้ผิดกฎหมาย ดังเช่นกรณี บ้านแม่ปอน ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง จ. เชียงใหม่

นายสุริยา (ปกากะญอ) กล่าวว่า "การประกาศกฎหมายออกมา ชาวบ้านไม่สามารถไปทำไร่หมุนเวียนได้ เพราะการทำไร่เป็นสิ่งผิดกฎหมาย บ้าน ที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ตัวเอง และลูก ก็ไม่สามารถอยู่ได้ เขาจะอพยพลงไป เพราะเจ้าหน้าที่บอกผิดกฎหมาย อยู่ไม่ได้ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ ชาวบ้านต้องทำมาหากิน เลยกินไร่ ก็ถูกจับจำนวน 24 คน ผู้ถูกจับเป็นผู้ชาย ซึ่งเป็นแรงงานหลัก ทำให้ผู้หญิงที่อยู่บ้านต้องเดือดร้อน เราไม่มั่นคงในชีวิต เจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับเราเหมือนไม่ใช่คน ในช่วงนี้ ชาวบ้านวิตกกังวลมาก อยู่ไม่ปลอดภัย ทำไร่ก็ถูกจับ บ้านที่อยู่ ทางทางจะมาไล่ ไม่มีความมั่นคงในชีวิต" (สัมภาษณ์ สุริยา ศรประเสริฐ, 2543)

การประกาศ กฎ ระเบียบ และพระราชบัญญัติต่างๆ ในพื้นที่จอมทองทำให้รัฐได้อ้าง สิทธิ ความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากรทั้งหมด ซึ่งการอ้างอำนาจเหนือพื้นที่นั้น รัฐได้จัดทำ แผนที่แบ่งแยกพื้นที่ป่าให้เป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนและเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยกำหนดกฎระเบียบว่า ถ้าไม่ได้รับการรับรองหรืออนุญาตจากรัฐ ห้ามบุคคลเข้าไปใช้ประโยชน์

ในเวทีการต่อสู้ การอ้างสิทธิ ความชอบธรรมของรัฐนั้น รัฐได้นำเอานโยบายการ อนุรักษ์และนำเอากฎระเบียบและข้อบังคับตามพระราชบัญญัติหรือกฎหมายมาเป็นเครื่องมือในการอ้างสิทธิ ขอบธรรมเหนือพื้นที่ป่า และสามารถแย่งยึดปัจจัยการผลิตจากปกากะญอได้ นอกจากนั้น การอ้างสิทธิของรัฐ โดยนโยบายและกฎหมาย มีแนวคิดพื้นฐานว่าป่า คือ "ทรัพยากร" หรือ "สิ่งของ" ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐแต่เพียงผู้เดียว และรัฐสร้างระบบกรรมสิทธิ์แบบเอกชนขึ้น เพื่อตอบรับกระแสทุนนิยม โดยละเลยมุมมองกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน

ขั้นตอนที่สาม การอ้างสิทธิ ความชอบธรรมของรัฐ โดยใช้ "ความรู้ทางวิทยาศาสตร์" มาเป็นเครื่องมือในการอ้างความชอบธรรมในการควบคุมและจัดการทรัพยากร โดยรัฐได้ใช้ความรู้ ทางด้านวิทยาศาสตร์ กำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร โดย ที่กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้เสนอหลักเกณฑ์ เป็นเครื่องมือในการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ที่กำหนดจากปัจจัยด้านกายภาพ ซึ่งมีผลต่อ กระบวนการทางอุทกวิทยา และมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก รวม 6 ประการคือ สภาพภูมิ ประเทศ ความลาดชัน ความสูงจากระดับน้ำทะเล ลักษณะทางธรณีวิทยา และสภาพป่าที่เหลืออยู่ ในปัจจุบัน (โดยการแปลและตีความจากภาพถ่ายดาวเทียม) โดยแบ่งลุ่มน้ำออกเป็น 5 ชั้น (ธวัชชัยและสงวน, 2539)

การกำหนดคุณภาพชั้นลุ่มน้ำได้มีการกำหนดลงในแผนที่มาตราส่วน 1:50,000 ซึ่ง "ความรู้" ที่เป็นเครื่องมืออีกประการหนึ่ง คือ การนิยามเกี่ยวกับลุ่มน้ำ โดยมีการนิยามว่า "พื้นที่ลุ่มน้ำ หมายถึง พื้นที่รองรับน้ำฝนทั้งหมดที่ตกลงมาในลุ่มน้ำเดียวกัน และพากันไหลไปออกที่จุดเดียวกัน ซึ่งพื้นที่ลุ่มน้ำแต่ละแห่งจะมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันไป" ต้นน้ำลำธารหมายถึง "ลุ่มน้ำที่อยู่บนพื้นที่สูงที่เป็นต้นกำเนิดของห้วยธารสายแรกๆ ส่วนใหญ่จะเป็นภูเขาสูงชัน ปกคลุมไปด้วยป่า และมีฝนตกชุก มีคุณสมบัติเหมาะที่จะรองรับน้ำฝน สามารถเก็บกักน้ำได้ปริมาณมากๆ ไว้ในดินได้ แล้วค่อย ๆ ปล่อยออกมาให้มีน้ำลำธารไหลตลอดปี" (นิวัติ, 2541)

จากคำนิยามและหลักเกณฑ์ในการจำแนกคุณภาพชั้นลุ่มน้ำดังกล่าว เป็นการแสดงให้เห็นว่ามีการใช้หลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์มาเป็นความรู้ในการจำแนกพื้นที่ป่า ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าว ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับธรรมชาติ ซึ่งความสัมพันธ์ในระบบนิเวศดังกล่าว ได้แยกส่วนจากการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่อยู่ในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ได้ปฏิเสธความรู้ของชุมชน ซึ่งมองว่าความรู้ของชุมชนเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ รัฐได้อำนาจการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นบนหลักพื้นฐานของความ เป็นเหตุเป็นผล มีแนวคิดทฤษฎีที่แน่นอน และเป็นความรู้ที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้อย่างเป็นสากล ไม่ว่าสถานที่ใด หรือเวลาใด รวมทั้งยังเป็นความรู้ที่ปลอดจากอคติของผู้ศึกษา เพราะเกิดจากการศึกษาที่ยึดหลักเหตุผลและเป็นการศึกษาที่เป็นวัตถุวิสัย (Objective) ไม่ได้เอาอารมณ์หรือความคาดหวังของผู้ศึกษามากำหนด การศึกษา ความเชื่อดังกล่าวได้รับการต่อยอดผ่านระบบการศึกษาและหนทางอื่นๆ ที่ได้ทำให้สังคมมนุษย์มีความเชื่ออีกว่าความรู้ที่เกิดจากการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์เท่านั้น คือ ความรู้ที่แท้จริง ส่วนความรู้ของชุมชนท้องถิ่นจำนวนหนึ่งได้กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า "ไสยศาสตร์" ซึ่งมีนัยยะของความมั่งงาย และไม่มีเหตุผล (เนตรดาว, 2543) ซึ่ง "ความจริง" หรือสิ่งที่เรียกว่า "ความรู้" นั้น Foucault (1980) เห็นว่า สิ่งที่เรียกว่า "ความจริง" นั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยความคิดหรือระบบคิดซึ่งผสมผสานกันอย่างสลับซับซ้อน นอกจากนั้น "ความจริง" ได้กลายเป็นระบอบหรือกฎเกณฑ์ของแต่ละสังคม และในขณะเดียวกัน "ความจริง" และ "ความรู้" มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Foucault, 1980)

การที่รัฐสร้างความรู้ในการจัดการลุ่มน้ำโดยใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ได้ส่งผลให้ชุมชนบนพื้นที่สูงจอมทองหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงถูกอพยพโยกย้ายออกจากพื้นที่ป่าต้นน้ำจำนวนมาก เช่นการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย วันที่ 26 มิ.ย. พ.ศ. 2525, ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ในวันที่ 13 มิ.ย. พ.ศ. 2521, การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติศรีล้านนา ในวันที่ 1 ส.ค. พ.ศ. 2532 และประกาศเขตอุทยานออบหลวง ในวันที่ 4 ธ.ค. พ.ศ. 2524

จากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติดังกล่าว ได้ส่งผลให้มีการอพยพกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงออกจากพื้นที่ทันที ดังเช่น กรณีการอพยพบ้านผาซ้อ (มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ, 2543)

นอกจากนั้น ในจังหวัดเชียงใหม่ รัฐมีการเตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติใหม่ขึ้นอีก คือ อุทยานแห่งชาติขุนขาน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 442,000 ไร่ อุทยานแห่งชาติแม่ฝาง ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 327,500 ไร่ อุทยานแห่งชาติแม่ใจ ครอบคลุมพื้นที่ 618,750 ไร่ อุทยานแห่งชาติเชียงดาว ครอบคลุมพื้นที่ 721,825 ไร่ อุทยานแห่งชาติฮอบขาน ครอบคลุมพื้นที่ 302,300 ไร่ อุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ ครอบคลุมพื้นที่ 696,250 ไร่, และอุทยานแห่งชาติดอยเวียงผา ครอบคลุมพื้นที่ 364,375 ไร่ (อ้างแล้ว มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ) การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติที่เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ นั้น รัฐได้อ้างสิทธิ ความชอบธรรมในการจัดการพื้นที่ป่า และมีการจำแนกการใช้หรือการกำหนดเขตอุทยานโดยใช้ "ความรู้" ทางวิทยาศาสตร์ เข้ามามีกำหนดพื้นที่ดังกล่าว

ในงานศึกษาของสันติธิดา (Santita 1996) ได้เสนอว่าการใช้ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ในการจำแนกทรัพยากร เป็นการเบียดขับ แทนที่ และทำให้ความรู้แบบชาวบ้าน กลายเป็นสิ่งล้าสมัยมลาย ดังเช่น ในการจัดการพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านมีการจัดจำแนกบนพื้นฐานของระบบนิเวศสัมพันธ์กับการใช้เพื่อการดำรงชีวิต ชาวบ้านจะแบ่งพื้นที่ป่าเป็นสามชนิด คือ ชนิดแรก ป่าต้นน้ำ ชนิดที่สอง ป่าพิธีกรรม และ ชนิดที่สาม ป่าใช้สอย แต่ในขณะที่การจัดจำแนกพื้นที่ป่าตามเกณฑ์วิทยาศาสตร์ของรัฐ จะใช้เกณฑ์ทางกายภาพ และพรรณพืช พันธุ์สัตว์ ในการกำหนดพื้นที่ป่าต่างๆ เช่น ป่าพรุ, ป่าเต็งรัง, ป่าเบญจพรรณ, ป่าดิบชื้น, ป่าดิบเขา เป็นต้น และในพื้นที่ที่แตกต่างกัน มีระบบนิเวศที่เปราะบาง ดังนั้น พื้นที่เหล่านี้ต้องได้รับการจัดการและควบคุมไม่ให้มนุษย์เข้าไปทำกิจกรรมต่าง ๆ (Santita, 1996)

ในการอ้างสิทธิและความชอบธรรมของรัฐโดยใช้ "ความรู้" ทางวิทยาศาสตร์ในการจัดการพื้นที่ป่านั้น ได้ส่งผลและขยายแนวคิดในเรื่อง "ความรู้" ให้กลายเป็น "ความจริง" ในการจัดการป่า และ "ความจริง" ในการจัดการป่าโดยความรู้วิทยาศาสตร์ ได้กลายเป็นความเชื่อในระบอบของสังคมไทย ซึ่งทำให้รัฐมีความชอบธรรมในการควบคุมเข้าถึงทรัพยากรมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ทางสังคม

กล่าวโดยสรุปแล้ว การอ้างสิทธิ ความชอบธรรมของรัฐดังกล่าว ได้มีขั้นตอนการอ้างสิทธิ 3 ขั้นตอน คือ **ขั้นตอนที่หนึ่ง** การอ้างสิทธิ ความชอบธรรม ด้วยนโยบายการสร้างชาติและการปกครองท้องถิ่น เพื่อควบคุมการจัดการทรัพยากรบนพื้นที่สูง **ขั้นตอนที่สอง** การอ้างสิทธิ ความชอบธรรม โดยใช้นโยบายการอนุรักษ์และกฎหมายการจัดการพื้นที่ป่า **ขั้นตอนที่สาม** การ

อ้างสิทธิ ความชอบธรรม โดยใช้ "ความรู้" ทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการควบคุมจัดการทรัพยากร

นอกจากนั้น ในกระบวนการอ้างสิทธิ ความชอบธรรมของรัฐ รัฐมีแนวคิดระบอบกรรมสิทธิที่สนับสนุนระบอบกรรมสิทธิแบบเอกชน ซึ่งทำให้เกิดการอ้างสิทธิเหนือการจัดการป่าแบบประเพณีของชุมชนปกากะญอ และแนวคิดกรรมสิทธิความเป็นเจ้าของป่า (ทรัพย์สิน) ได้ถูกกำหนดเป็นกฎหมายและนโยบายที่ส่งผลให้เกิดความชอบธรรมของรัฐในการเข้ามาควบคุมกำหนดพื้นที่ป่า และกำหนดวิถีชีวิต วิธีการผลิตของชุมชนปกากะญอ อันส่งผลให้เกิดการกีดกันปกากะญอออกจากการจัดการทรัพยากร นอกจากนี้แล้วรัฐยังได้ใช้ "ความรู้" การจัดการป่าเชิงวิทยาศาสตร์ โดยสร้างให้ความรู้กลายเป็นความจริง และในที่สุดกลายเป็นความเชื่อหรืออุดมการณ์ของการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งอุดมการณ์การจัดการสิ่งแวดล้อมของรัฐได้ขยายต่อไปยังกลุ่มคนชั้นสูง, กลุ่มคนชั้นกลาง ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้พยายามเข้ามาอ้างสิทธิ ความชอบธรรม และมีการสร้าง "ภาพ" การอนุรักษ์ป่าตามวิธีคิดของตนเอง ซึ่งในหัวข้อต่อไปจะนำเสนอการอ้างสิทธิของกลุ่มอนุรักษ์

3.2.2 การอ้างสิทธิของกลุ่มอนุรักษ์ (มูลนิธินิธรรมาถและชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง)

ในเวทีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากรของกลุ่มอำนาจทางสังคมนั้น ได้มีการอ้างสิทธิและความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร และกลุ่มอนุรักษ์ (มูลนิธินิธรรมาถและชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง) ได้เข้ามาอ้างสิทธิ ความชอบธรรม ในเวทีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงการจัดการทรัพยากร โดยมีเครื่องมืออ้างสิทธิ ดังต่อไปนี้คือ

เครื่องมือที่หนึ่ง นิยามการ "อนุรักษ์" และการจัดการป่า จากแนวคิดการจัดการทรัพยากรของกลุ่มชนวนรงค์ (มูลนิธินิธรรมาถและชมรมอนุรักษ์ ฯ) ที่เป็นแนวคิดการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ โดยนิยาม "ป่าต้นน้ำ" ว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่คนไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย จากการสัมภาษณ์กลุ่มอนุรักษ์ ได้นิยาม "ป่าต้นน้ำ" ว่าเป็นอ่างเก็บน้ำที่ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ธรรมชาติ การที่ฝนตกลงมาสู่ป่า โดยธรรมชาติของป่า จะมีต้นไม้หลายชนิด ซึ่งป่าต้นน้ำเป็นป่าพื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางขึ้นไป และดินในพื้นที่ป่าดังกล่าวมีอินทรีย์วัตถุสูงและเก็บน้ำได้ดี ป่าต้นน้ำเป็นป่าที่เก็บน้ำได้ดีเพราะอยู่ในพื้นที่สูง และเป็นเขตฝนตกมากกว่าพื้นที่ใด ๆ ส่วนป่าพื้นราบเป็นป่าเต็งรัง เป็นป่าที่มีไฟป่าเข้ามา ดินไม่มีโอกาสสร้างอินทรีย์วัตถุมากเท่ากับป่าในเขตที่สูง จึงไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ ทำให้ป่าในพื้นที่ราบไม่มีทางที่จะเป็นป่าต้นน้ำได้หรือจะเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำลำธารได้ ดังนั้น ป่าต้นน้ำจึงมีความสำคัญมาก มนุษย์

เป็นสาเหตุหลักในการทำลายป่าต้นน้ำ เช่น การตั้งถิ่นฐานอยู่ในป่าต้นน้ำ" (สัมภาษณ์กรรมการมูลนิธิธรรมนาถ, 2544)

กลุ่มอนุรักษ์ได้ให้ความหมาย "ป่าต้นน้ำ" ว่า"ป่าต้นน้ำ" เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและสมดุลระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของป่า ทั้งทางด้านกายภาพและทางชีวภาพ ป่าต้นน้ำมีปัจจัยจำกัดที่แตกต่างไปจากสภาพแวดล้อมของป่าประเภทอื่นๆ อยู่มากมายหลายประการ ที่สำคัญที่สุด คือ ระดับความสูงของพื้นที่ป่าต้นน้ำ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการเกิดฝน อันเนื่องมาจากอุณหภูมิความเย็นมีผลเกี่ยวเนื่องไปถึงการย่อยสลายตัวของอินทรีย์วัตถุให้ช้าลง จนเกิดเป็นฮิวมัสในปริมาณที่สูงทับถม อยู่บนผิวดิน ผลจากการเพิ่มมากขึ้นของฮิวมัสเป็นการนำลงไปสู่การเพิ่มขึ้นของสมรรถนะของดินในการทำหน้าที่ดูดซับน้ำฝนบนผิวดิน และยังมีผลต่อเนื่องไปได้ดิน นอกจากนี้ ความเย็นชื้นของสภาพอากาศในบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำยังก่อให้เกิดเป็นหยดน้ำที่คอยหล่อเลี้ยงต้นไม้ในพื้นที่ในช่วงฤดูแล้ง และช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ผิวดิน อีกทั้งยังสามารถช่วยรักษาระดับน้ำใต้ดินไม่ให้เหือดแห้งได้ด้วย จากงานวิจัยพบว่า "ทุก ๆ 1 ตารางกิโลเมตรของพื้นที่ต้นน้ำที่มีป่าสมบูรณ์ จะผลิตน้ำในฤดูแล้งได้ถึง 300,000 ลูกบาศก์เมตร ในช่วงระยะเวลา 6 เดือน" ลักษณะโดยทั่วไปของป่าในพื้นที่ราบนั้น อุณหภูมิจะสูงกว่าป่าบนพื้นที่สูง ทำให้การย่อยสลายของอินทรีย์วัตถุหมดไปอย่างรวดเร็ว ชั้นของฮิวมัสจึงมีอยู่เบาบาง ไม่เหมาะแก่การเป็นแหล่งซับน้ำที่มีประสิทธิภาพได้ ดังจะเห็นได้ว่า "ป่าต้นน้ำ" มีวิถีตามธรรมชาติที่เป็นระบบเปิด และเกี่ยวร้อยกับองค์ประกอบต่างๆ รวมกันไว้ในลักษณะที่เป็นลูกโซ่ ซึ่งนอกจากจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างองค์ประกอบที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตภายในขอบเขตพื้นที่หนึ่งแล้ว ขณะเดียวกัน ยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงไปสู่องค์ประกอบภายนอกขอบเขตพื้นที่อื่นด้วย การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของนิเวศป่าต้นน้ำจะตัดตอนหรือส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่นๆ ทันที ซึ่งนอกจากจะนำมาซึ่งความไม่สมดุลทางนิเวศวิทยาของพื้นที่ป่าต้นน้ำแล้ว นั้นยังหมายถึงความด้อยประสิทธิภาพในการทำหน้าที่เป็นแหล่งกักเก็บน้ำอีกด้วย (สัมภาษณ์ ดร.สุธีรา ประยูรพิทักษ์ 2543)

สำหรับกลุ่มอนุรักษ์ได้นิยาม "ป่า" ให้เป็น "พื้นที่ทางธรรมชาติ" และมีความหมายตามหลักวิทยาศาสตร์ แล้วนำไปสร้างความเข้าใจว่า "ป่า" เป็นระบบสังคมพืชและสัตว์ที่แยกตัวจากสังคมมนุษย์ และเป็นธรรมชาติที่มีคุณค่าในตนเอง มนุษย์จึงมีหน้าที่ในการดูแล พิทักษ์ป่าโดยการทำให้พื้นที่เหล่านี้อุดมจากการแทรกแซงของมนุษย์ และชาวบ้านที่อยู่ในเขตนี้นั้นเป็นศัตรูของการอนุรักษ์

"มนุษย์เป็นปัจจัยรบกวนป่าธรรมชาติ นับมาแต่ประวัติศาสตร์ เกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจในวิทยาศาสตร์ที่เพียงพอ ดังนั้น จึงหันมาสนับสนุนแนวทางการอพยพชาวบ้านลงจากพื้นที่สูงเกิน 1,000 เมตร" (อ้าง มูลนิธิธรรมนาถ, 2543)

ชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง ได้เสนอถึงการอนุรักษ์ว่า "การอนุรักษ์ป่า คือ การกำหนดเขตป่าต้นน้ำเป็นเขต "อนุรักษ์" ซึ่งการอนุรักษ์ต้องไม่ต้องการตัวบ้านเรือน หรือที่ทำกิน ไม่ควรทำอะไรทั้งนั้น ปลดปล่อยให้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ การอนุรักษ์ป่าชุมชนหรือชาวบ้าน คือ การที่ชาวบ้านได้ป้องกันไม่ให้เกิดการทำลาย และป้องกันไฟป่า ทั้งป่าให้มันอยู่เฉย เรามีหน้าที่ป้องกันให้มันอยู่อย่างนั้น และการเอาป่าเป็นป่าชุมชน ไม่ใช่การอนุรักษ์ เพราะป่าชุมชน คือ ป่าที่มนุษย์สามารถเข้าไปใช้สอยได้ ป่าอนุรักษ์ต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถเข้าไปใช้สอยได้ (สัมภาษณ์ นายชำนาญ, 2543)

การนิยามความหมายของกลุ่มอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ คือ ป่าอนุรักษ์ควรปกป้องรักษาให้เป็นพื้นที่สีเขียว ปลอดภัยคนมนุษย์ และการนิยามความหมายนั้นเป็นแนวคิดการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น "แนวคิดธรรมชาตินิยม"

นอกจากการอ้างสิทธิและความชอบธรรม โดยนิยาม "การอนุรักษ์" แล้ว กลุ่มอนุรักษ์ยังได้อ้างสิทธิ ความชอบธรรมโดยเครื่องมือ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์อีกด้วย

เครื่องมือที่สอง การใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เรื่องระบบนิเวศวิทยาป่าต้นน้ำ กลุ่มอนุรักษ์ (มูลนิธิธรรมนาถ, ชมรมอนุรักษ์ต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมจอมทอง) ได้สร้างความชอบธรรมในการเข้าไปจัดการพื้นที่ป่าจอมทอง โดยใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และระบบนิเวศ กลุ่มอนุรักษ์ ได้เสนอว่า ปัญหาการจัดการป่าบนพื้นที่สูง ทำให้เกิดการพัฒนาวีธีการและรูปแบบของการใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่างกันไปในแต่ละชนเผ่า และได้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินบนที่เขาส่งมากขึ้นตามลำดับ เช่น การทำไร่เลื่อนลอย การที่ประชากรมีจำนวนมาก มีความต้องการอาหารและปัจจัยในการดำรงชีวิตมีเพิ่มมากขึ้น แต่พื้นที่ใช้เพาะปลูกก็ได้สร้างปัญหาขึ้นใหม่ กล่าวคือ ได้สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มตอนล่าง อันเนื่องจากการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูง ทั้งนี้เพราะมนุษย์เข้าไปรบกวนธรรมชาติมากเกินไป

กลุ่มอนุรักษ์(มูลนิธิธรรมนาถ) ได้เสนอถึงความรู้เรื่องระบบนิเวศป่าต้นน้ำผ่านเวทีสัมมนาวิชาการ"วิกฤติการณ์ป่าต้นน้ำภาคเหนือ วันที่ 26-28 เมษายน 2543 ดังนี้คือ หนึ่ง ลักษณะทางกายภาพของป่าต้นน้ำ คือ พื้นที่ป่าต้นน้ำมีความซับซ้อน และการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางธรณี ทางปฐพี และพืชพรรณ จะส่งผลกระทบต่อเกิดความเสื่อมโทรมต่อระบบนิเวศต้นน้ำ สอง ลักษณะทางอุทกวิทยาของดินน้ำป่า คือ ดินในป่าต้นน้ำมีคุณสมบัติยอมให้น้ำซึมซาบลงไปได้สูง

ไม่ต่ำกว่า 130 มม./ชม. เนื่องจากมีการพรมมาก ดังนั้นดินจึงยอมให้น้ำฝนซึมผ่านและระบายออกสู่ลำธาร สาม ลักษณะความหลากหลายทางชีวภาพ คือ ป่าต้นน้ำมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง โดยเฉพาะป่าดงดิบเขตร้อน จากการศึกษาพบว่า ป่าต้นน้ำในภาคเหนือของประเทศไทย มีพรรณพืช อยู่ไม่น้อยกว่า 150 ชนิด ต่อพื้นที่ 1 เฮกตาร์ มีจำนวนต้นไม้ประมาณ 200 ต้น ซึ่งต้นไม้ที่มีขึ้นในบริเวณป่าต้นน้ำสลับซับซ้อน 4 ชั้นเรือนยอด โดยมีปริมาณเนื้อไม้รวม ไม่ต่ำกว่า 120 ลูกบาศก์เมตรต่อเฮกตาร์ (นิพนธ์, 2543) สี่ ลักษณะทางอุทก-นิเวศวิทยา ป่าต้นน้ำอยู่ในระดับสูงที่เรียกว่า "ป่าเมฆ" ซึ่งมีอุณหภูมิค่อนข้างต่ำ ใช้น้ำน้อย (นิพนธ์, 2543 ประชุมสัมมนาวิกฤตป่าต้นน้ำฯ วันที่ 26-28 เม.ย. 2543)

กลุ่มอนุรักษ์ได้นำเสนอการจัดการป่าโดยใช้ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ และให้ความสำคัญกับระบบนิเวศสังคมพืชเป็นหลัก รวมทั้งป่าต้นน้ำต้องเป็นป่าอนุรักษ์ที่ปราศจากสังคมมนุษย์ ด้วยแนวคิดการจัดการเชิงระบบนิเวศโดยใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ได้มีการขยายความรู้ไปยังการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ซึ่งกลุ่มอนุรักษ์พยายามอ้างว่าการทำลายป่าเกิดจากการที่คนไม่มีความรู้ที่เป็นระบบวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวเขาได้ทำลายป่าต้นน้ำเพราะขาดความเข้าใจเชิงวิทยาศาสตร์ที่เป็นระบบ

เครื่องมือที่สาม การสร้างภาพ "ชาวเขาทำลายป่า"

มูลนิธิธรรมนาถได้ให้เหตุผลปัญหาทรัพยากรถูกทำลายว่า

"แม้ว่าการประกาศเขตพื้นที่ลุ่มน้ำไว้อย่างชัดเจน แต่พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 และพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 2 (ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นความเสี่ยงต่อการรบกวนระบบนิเวศป่าต้นน้ำ) กลับมีการลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากการขาดความตระหนักและความเข้าใจของผู้เกี่ยวข้องในกลไกอันละเอียดอ่อนและซับซ้อนของธรรมชาติ จึงได้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเหล่านี้อย่างกว้างขวางเพิ่มมากขึ้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาอย่างเห็นได้ชัดชัดเจน คือ การเกิดน้ำท่วม และภัยแล้ง ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมประเทศโดยรวมเป็นอย่างมากมาโดยตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา"(มูลนิธิธรรมนาถ, 2543)

การสำรวจทางอากาศที่มีขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 พบว่าภาคเหนือมีจำนวนพื้นที่ป่ามากที่สุดในประเทศ คือ 82.67 ล้านไร่ หรือร้อยละ 68.54 ของพื้นที่ภาค และนับจากนั้นเป็นต้นมา พื้นที่ป่าได้ลดจำนวนลงเป็นลำดับอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นในปี พ.ศ. 2525 พื้นที่ป่าลดลงเหลือ 54.84 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 51.73 และจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2541 พื้นที่ป่าทางภาคเหนือเหลือเพียง 45.66 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 43.07 และหากเปรียบเทียบถึงผลกระทบอย่างหยาบจะพบว่า การลดจำนวนลงของพื้นที่ป่าเป็นไปในทิศทางที่สัมพันธ์กับการลด

จำนวนของปริมาณน้ำหน้าเขื่อนภูมิพล และเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำปิงและลุ่มน้ำน่าน ที่จากเดิมมีอยู่ถึง 10,755.32 ล้านลูกบาศก์เมตรในปี พ.ศ. 2525 เหลือเพียง 6,906.68 ล้านลูกบาศก์เมตรในปี พ.ศ. 2541 โดยเฉพาะตัวเลขแสดงปริมาณน้ำจากลุ่มน้ำปิงตอนบนที่ลดลงจาก 4,672.66 ในปี พ.ศ. 2525 เหลือเพียง 2,867.70 ล้านลูกบาศก์เมตร ในปี พ.ศ. 2541 (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2531)

ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญของการลดลงของแหล่งผลิตน้ำและปริมาณน้ำ สืบเนื่องมาจากการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าต้นน้ำ โดยพื้นที่ป่าได้ถูกเปลี่ยนแปลงให้กลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมแบบใหม่ อันนำไปสู่ความเสียหายเป็นอย่างมากต่อแหล่งซับน้ำ แหล่งน้ำผุด และลำธาร จนเกิดการแห้งขอด ผลจากการขาดความเข้าใจในธรรมชาติในข้อนี้เองที่ทำให้พื้นที่ป่าอนุรักษ์ชั้น 1 และชั้น 2 ลดจำนวนลง ในอดีต ชาวเขาบางกลุ่ม เช่น กะเหรี่ยง ลัวะ และผีตองเหลือง เป็นต้น ต่างล้วนมีวัฒนธรรมอยู่กับป่าได้อย่างดีเยี่ยม เพราะวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม (Primitive) ได้สอนให้ชาวเขาเหล่านี้เคารพในกฎของธรรมชาติ โดยได้มีการแยกพื้นที่อนุรักษ์ (Mid-catchment) ที่ไม่ทำลายหรือรบกวนพื้นที่ป่าต้นน้ำภายใต้ระบบความเชื่อที่ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ จวบจนกระทั่งเมื่อประมาณหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ที่ได้มีชาวเขากลุ่มใหม่โยกย้ายมาจากประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ เช่น ประเทศจีน พม่า และลาว ได้มาอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่สูงตอนบนของเทือกเขาในเขตป่าแถบนี้ ชาวเขาที่อพยพเข้ามาใหม่เหล่านี้ ได้แก่ ม้ง เย้า มูเซอ อีเกอ เป็นต้น ซึ่งส่วนมากประกอบอาชีพดั้งเดิมด้วยการทำไร่เลื่อนลอยโดยผ่านกระบวนการโค่นและเผาป่า และพืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ฝิ่น ชาวเขาเหล่านี้มีความชำนาญในการทำเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ และมีการติดต่อกับคนในเมืองอยู่เป็นประจำ ต่อมาเมื่อกระแสการพัฒนาแบบสมัยใหม่ (Modernization) ได้หลั่งไหลเข้าสู่วิถีชีวิตของชาวเขาเกือบทุกชนเผ่า ทั้งจากช่องทางการติดต่อค้าขายกับคนในเมือง และทั้งจากงานพัฒนาที่คนในเมืองนำไป ทำให้ชาวเขาบางกลุ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติความเชื่อ – ความเคารพที่มีต่อป่า และ/หรือเป็นโอกาสที่ชาวเขาเร่งการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการใช้สารเคมีในปริมาณที่เพิ่มสูงขึ้นเพื่อกำจัดแมลง และเพื่อเร่งดอกผล หรือการขยายพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตให้ทันต่อความต้องการของตลาด ทั้งนี้เป็นการดำเนินการภายใต้สมมติฐานที่เชื่อว่าจะเป็นการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยปราศจากการตระหนักถึงพิษภัยและความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นตามมา เพราะมีการพังทลายของดิน และคุณภาพดินและน้ำเสื่อมโทรม (มูลนิธิธรรมานา, 2543)

ข้อเสนอของกลุ่มอนุรักษ์ คือ รัฐบาลควรจะต้องเปลี่ยนระบบการป่าไม้ใหม่คือ 1.) เพิ่มบทลงโทษในกฎหมายป่าไม้ อย่างน้อยให้ได้สัดส่วนกับราคาไม้และราคาที่ดิน 2.) พนักงานป่าไม้

ต้องมีอำนาจในการปราบปรามมากขึ้นกว่าเดิม 3) พนักงานป่าไม้ต้องมีอิสระในการทำงาน คือขึ้นอยู่กับอธิบดีกรมป่าไม้แต่เพียงฝ่ายเดียว ไม่ให้ไปตกอยู่ใต้อำนาจของข้าราชการฝ่ายปกครอง และ 4) กรมป่าไม้ต้องมีระบบตระเวนป่าเพื่อปราบปรามการลักลอบถางป่า"

ในปี พ.ศ. 2537 กลุ่มองค์กรเอกชนจำนวนหนึ่งที่มีความห่วงใยต่อการรักษาป่า ดังเช่น มูลนิธิสืบนาคะเสถียร ชมรมพิทักษ์สิ่งแวดล้อมอุทัยธานี กลุ่มอนุรักษ์ห้วยขาแข้ง ฯลฯ ได้ยื่นหนังสือให้มีการแก้ปัญหาไฟป่าระยะยาว ด้วยการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติระยะ 5 กิโลเมตร ที่ติดต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งให้เป็นเขตกันชน ซึ่งเป็นแนวทางที่มีสมมุติฐานว่าชุมชนที่อยู่ในบริเวณป่าเป็นสาเหตุของไฟป่า และมีนัยของการสนับสนุนให้อพยพชาวบ้านในเขตป่าออกจากป่า จากข้อเสนอดังกล่าว ได้สร้างความชอบธรรมที่นำไปสู่การขยายผลในการอพยพชาวบ้านที่อยู่ในเขตป่าออกจากป่า ในช่วงนี้รัฐได้หันไปอ้างนโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ.2528 และนโยบายป่าไม้ที่บรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ที่มีเป้าหมายในการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่ออพยพชาวบ้านเขตป่าเขาในภาคเหนือตอนบนออกจากป่า

กล่าวโดยสรุปแล้ว การอ้างสิทธิและความชอบธรรมของกลุ่มอนุรักษ์ โดยมีกระบวนการอ้างสิทธิ คือ 1) การนิยามความหมาย "ธรรมชาติ" 2) อ้างสิทธิและความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากรโดยความรู้ทาง "วิทยาศาสตร์" และ 3) การสร้างภาพให้ชาวเขา คือ ผู้ทำลายป่า

3.2.3 กระบวนการอ้างสิทธิและความชอบธรรมของคนชายขอบปกากะญอ (กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง)

ในเวทีการต่อสู้ของคนชายขอบปกากะญอ ได้อ้างสิทธิความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร โดยมีกระบวนการอ้างสิทธิ ดังต่อไปนี้คือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง การอ้างสิทธิและความชอบธรรม โดยหลักกรรมสิทธิ์จารีตประเพณี ในเวทีการเจรจา การต่อรอง การแก้ไขปัญหา ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ได้รับผลกระทบจากการประกาศเขตป่าสงวนและป่าอุทยานแห่งชาติกับฝ่ายรัฐบาล (กรมป่าไม้และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง) นั้น คนชายขอบ(ปกากะญอ) ได้พยายามยืนยัน "สิทธิของผู้อยู่มาก่อน" ในโต๊ะ (เวที) การเจรจาการแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดินของกลุ่มชาติพันธุ์หลายครั้งที่ผ่านมา ปกากะญอได้หยิบยกพระราชดำรัสของในหลวง เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2516 เป็นสิ่งนำมาสนับสนุน "สิทธิของผู้อยู่มาก่อน"

“ในป่าสงวน ซึ่งทางราชการได้ขีดเส้นไว้ว่า เป็นป่าสงวนหรือป่าจำแนก แต่เมื่อเราขีดเส้นไว้ ประชาชนก็มีอยู่ในนั้นแล้ว เราจะเอากฎหมายป่าสงวนไปบังคับคนที่อยู่ในป่าที่ยังไม่ได้สงวน แล้วเพิ่งไปสงวนทีหลัง โดยขีดเส้นบนกระดาษ ก็ยังดูชอบกล

อยู่ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ที่เมื่อขีดเส้นแล้ว ประชาชนที่อยู่在那
กลายเป็นผู้ฝ่าฝืนกฎหมายไป ถ้าดูในทางกฎหมายเขาก็ฝ่าฝืน
เพราะว่าตรามาเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ว่าถ้าตามธรรม
ชาติใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมายก็ผู้ที่ขีดเส้นนั่นเอง เพราะว่าคนที่
อยู่ในบ้านนั้น เขาอยู่มาก่อน เขามีสิทธิในทางเป็นมนุษย์ หมาย
ความว่า ทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุกกฎหมาย
บ้านเมือง" (พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระ
ราชทานพระบรมราโชวาท เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2516) (อ้าง
บันทึกข้อตกลงร่วมการเจรจาแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของ
เกษตรกรภาคเหนือ วันที่ 9 พฤษภาคม 2542)

เมื่อการหยิบยกพระราชดำรัสของชาวบ้านได้จบลง รัฐบาล (เนวิน ชิดชอบ) ได้ตอบได้
เกี่ยวกับ "สิทธิของผู้ที่อยู่ในป่ามาก่อนที่จะประกาศเขตอุทยาน" ว่า

"การแก้ไขปัญหารัฐบาล จริงๆ แล้ว เคยมีหลักในการตกลง
กันไว้เดิมอยู่แล้ว ก็คือ กระบวนการพิสูจน์สิทธิ ป่ารุกคน หรือ
คนรุกป่า ถ้าป่ารุกคน ก็พิสูจน์ตามกระบวนการ ซึ่งมีหลักการ
ในการตกลงร่วมกันอยู่แล้ว ซึ่งรัฐบาลก็พร้อมที่จะปฏิบัติตาม
ข้อเท็จจริง หลักทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่พูดกันได้ว่า
อะไรคือความจริง อะไรคือความถูกต้อง หลักการนั้นไม่มีใคร
บิดเบือนได้ และกรณีที่ดิน้อง ได้ยกพระกระแสพระราชดำริที่
มาพูดในวันนี้ ผมขอเรียนว่ารัฐบาลปฏิบัติตามนั้นอยู่แล้ว โดย
กระบวนการพิสูจน์สิทธิ พิสูจน์โดยภาพถ่ายทางอากาศ" (อ้าง
แล้ว บันทึกข้อตกลงร่วมการเจรจาแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน
ของเกษตรกรภาคเหนือ)

ในเวทีการต่อสู้ของคนชายขอบปกากะญอระดับเวทีสาธารณะ ดังเช่น เวทีสมัชชา
ชุมชนภาคเหนือ ในวันที่ 28-30 มีนาคม 2544 คนชายขอบปกากะญอได้พยายามอ้างสิทธิของผู้
อยู่มาก่อน โดยผ่านทางระบบกรรมสิทธิ์ จารีตประเพณี อธิบายการจัดการป่าและสิทธิการใช้ของ
ชุมชนปกากะญอ

จากการสัมภาษณ์ นายศรีบุรณ อุดมไพวัลย์ ขนเฝ้าปกากะญอ เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง จ.เชียงใหม่ วันที่ 29 มีนาคม 2544 ให้นิยามความหมายของป่าว่า

"ป่าเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นที่อยู่ ที่นอน ที่ทำมาหากิน ของชาวบ้าน ถ้าไม่รักษามันก็หมายถึงชีวิต การดูแลป่า การเข้าไปใช้ประโยชน์มันเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน "ป่า" ไม่ได้หมายถึงเนื้อไม้เท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญกับชุมชน ทั้งในด้าน ความเชื่อ พิธีกรรม อาหาร ยาสมุนไพร ไม่ใช่ใช้สอย การเลี้ยงสัตว์ รวมถึงน้ำเพื่อการใช้ดื่มกินและสำหรับเพื่อการเพาะปลูก ป่า ดิน น้ำ มีความเชื่อมโยงกัน และเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมและการสร้างชุมชนร่วมกัน คนปกากะญอได้อาศัยมาร่วม 200 ปี และมีการใช้ประโยชน์ที่ไม่ทำลายป่า โดยเราจะแบ่งพื้นที่ เป็น 4 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่ง คือ พื้นที่อยู่อาศัย มีการใช้ประโยชน์ เช่น การสร้างบ้าน โรงเรียน วัด โบสถ์ อนามัย ประเภทที่สอง พื้นที่ทำกิน ประกอบด้วย ที่นา ที่สวน และที่ไร่ ประเภทที่สาม พื้นที่ป่าชุมชนเพื่อการใช้สอย เช่น ใช้หาฟืน ไม้สร้างบ้าน เครื่องใช้ และเป็นแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร ประเภทที่สี่ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งเป็นป่าพิธีกรรม ความเชื่อ พื้นที่นี้จะไม่ตัดต้นไม้ ไม่ล่าสัตว์ แต่จะเก็บรักษาไว้ ให้เป็นต้นน้ำลำธารของหมู่บ้านต่อไป (สัมภาษณ์ ศรีบุรณ อุดมไพวัลย์, 2544)

จากการนำเสนอการแบ่งประเภทป่าดังกล่าว ชาวปกากะญอยังได้เสนอถึงสิทธิของการจัดการป่าชุมชนว่า "การทำไร่หมุนเวียน การใช้ป่าจะต้องดูว่าพื้นที่นั้น เป็นของตระกูลใคร เพราะเขาจะมีการสืบทอดมรดกส่งต่อให้ลูกหลานของเขา และภายในชุมชนจะรู้เองว่าตรงไหนของใครได้ ก็มีการใช้พื้นที่นั้นๆ เช่น ทำไร่ ปลูกข้าว หรือการปล่อยพื้นที่ให้ฟื้นตัว และถ้าที่ไหนไม่มีใครทำอะไร ไม่มีใครอยู่ก็สามารถเข้าไปอยู่ทำกินได้ ไม่เดือดร้อนใคร" (สัมภาษณ์ชาวปกากะญอบ้านห้วยส้มป่อย, 2542)

ในแนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิทรัพยากรของชุมชนปกากะญอนั้น เชื่อว่าผู้ที่ไม่มีที่ทำกิน ไม่มีที่อยู่อาศัย หรือผู้ที่ตั้งครอบครัวใหม่ มีสิทธิที่จะบุกเบิกพื้นที่ เพื่อหาเลี้ยงชีพตัวเองได้ ซึ่งการที่ปกากะญอมีสิทธิบุกเบิกในการหาเลี้ยงชีพนั้น อาจจะเรียกได้ว่าเป็นแนวคิด "สิทธิตามธรรมชาติ"

ชาติ" ซึ่งชุมชนปกากะญอให้ความสำคัญกับแรงงานที่เข้าไปบุกเบิกทำมาหากินจากธรรมชาติ แต่ชุมชนปกากะญอมีสิทธิตามธรรมชาติ ไม่ได้มีความเป็นเจ้าของ หากพื้นที่ดังกล่าวไม่ได้ใช้ประโยชน์ เช่น ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เก็บหาของป่า เป็นต้น เมื่อเลิกใช้พื้นที่แล้ว พื้นที่นั้นจะกลับเข้าสู่ธรรมชาติ ผู้ใช้เดิมก็หมดสิทธิไป ซึ่งอาจเรียกได้ว่า ชุมชนปกากะญอ ไม่ได้ยึด "พื้นที่" ในสิทธิความเป็นเจ้าของ แต่มี **สิทธิในการใช้** (usufruct right) การใช้พื้นที่นั้น ทุกคนจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชน ปฏิบัติตามความเชื่อ ประเพณี และปณิธานหรือปาพิธีกรรมจะเป็นพื้นที่ที่ทุกคนต้องรักษา และจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น ผูกสายสะดือเด็กในต้นไม้, การไหว้ผีป่า ผีไร่ ผีไฟ ทุกคนในชุมชนต้องช่วยกันดูแลให้มีความสมบูรณ์ มีความยั่งยืน ซึ่งแนวคิดในการจัดการป่าดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นแนวคิด "สิทธิหน้าหมู" หรือสิทธิในทรัพยากร โดยพื้นที่หน้าหมูมีประเพณีในการรักษาป่าร่วมกัน เช่น พิธีเลี้ยงผีไฟ (หลือเหมโต) พิธีเลี้ยงข้าวโนไร่ (เตอะเมาะคี), พิธีผูกสายสะดือป่า, และพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น (สัมภาษณ์ ยี่ไข่บ้านแม่ปอน, 2543) จากการจัดการป่าโดยความเชื่อและพิธีกรรมได้แสดงถึงว่าชุมชนปกากะญอมีแนวคิดในการใช้ทรัพยากรที่แตกต่างจากรัฐ โดยใช้หลักจารีตประเพณีเป็นกฎเกณฑ์ในการใช้ ทรัพยากรร่วมกัน

นอกจากการอ้างสิทธิ "โดยใช้ระบอบกรรมสิทธิแบบจารีตประเพณีแล้ว" ชุมชนยังอ้างสิทธิความชอบธรรม เพื่อเสนอตัวตนในฐานะผู้อนุรักษ์ โดยใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการพื้นที่ป่า

ขั้นตอนที่สอง การอ้างสิทธิความชอบธรรมโดยองค์ความรู้ในการจัดการป่าโดยอ้างถึงการจัดการแบบองค์รวม ชุมชนเสนอภาพการจัดการป่า คือ เสนอองค์ความรู้ในการจำแนกพื้นที่ออกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ที่ทำกินและป่า และใช้ประโยชน์ในพื้นที่ให้เหมาะสมกับศักยภาพของทรัพยากร สำหรับป่ายังจำแนกออกเป็นหลายประเภท เช่น ป่าขุนน้ำ น้ำซึม น้ำซับ น้ำออกกู ป่าความเชื่อ ป่าพิธีกรรม และป่าเพื่อการใช้สอย เป็นต้น ป่าประเภทต่าง ๆ กำหนดขึ้นจากองค์ความรู้ของชุมชนที่มีต่อระบบนิเวศ ผ่านการสังสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน เช่น ป่าขุนน้ำ น้ำซึม น้ำซับ น้ำออกกู จะถูกเก็บรักษาไว้ให้เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารเพื่อการเกษตรต่อระบบนิเวศ การดูแลรักษามักจะใช้กุศโลบายเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง "ผี" ไม่ว่าจะเป็น ผีน้ำ ผีป่า ผีโป่ง ฯลฯ ซึ่งได้รับความเคารพยำเกรงในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเจ้าของหรือทำหน้าที่ดูแลรักษาทรัพยากร มีการปลุกฝังผ่านนิทาน คำกลอน ขอ ทา หรือเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเกรงกลัวต่อผีทำให้ชาวบ้านปฏิบัติต่อป่าอย่างนอบน้อมไม่ลวงละเมิดหรือทำลายป่าความเชื่อและป่าพิธีกรรม มีลักษณะเฉพาะ เช่น กิวดอย หรือที่ดอนที่มีน้ำไหลล้อมรอบ ฯลฯ เป็นพื้นที่ที่ถูกพันกับระบบความเชื่อของชาวบ้าน บางแห่งเป็นพื้นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมตาม

ประเพณี และบางแห่งเป็นพื้นที่ที่สมาชิกในชุมชนจะไม่ผ่านเข้าไป หรือไม่กล้าเข้าไปใช้ประโยชน์ เนื่องจากกลัว “ผี” แต่ละชุมชนมีป่าความเชื่อประเภทต่างๆ และป่าพิธีกรรมไม่น้อยกว่า 500 ไร่ ถือเป็นหลักประกันสำคัญอันหนึ่งในการคงอยู่ของพื้นที่ป่า ป่าชุมชนใช้สอย ส่วนใหญ่จะอยู่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก เป็นป่าไผ่ ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ซึ่งมีอาหารและของป่าเยอะ ระบบนิเวศมีกระบวนการทดแทนและฟื้นตัวง่าย ชาวบ้านจะใช้เป็นแหล่งอาหาร แหล่งไม้ใช้สอยของชุมชน และพื้นที่เลี้ยงสัตว์ การใช้ประโยชน์จากป่าประเภทนี้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์และข้อตกลงกันของคนในชุมชน บางชุมชนอนุญาตให้ชาวบ้านเก็บหาไม้ และผลผลิตจากป่าได้ตามความจำเป็นในการดำรงชีพเท่านั้น แต่บางชุมชนก็อนุญาตให้สมาชิกหาของป่า เช่น หน่อไม้ ต่าว ใบตองตึง ฯลฯ เพื่อนำไปขายเป็นรายได้เสริมให้ครอบครัว (กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง, 2543)

การจัดการป่าทั้ง 3 ประเภทข้างต้นไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด ในเขตป่าใช้สอยในหลายชุมชนมีป่าพิธีกรรมและป่าตามความเชื่อกระจายอยู่เป็นแห่งๆ จึงไม่ได้หมายความว่าป่าที่ถูกแบ่งให้เป็นเขตใช้สอย ชาวบ้านจะสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมด เช่นเดียวกันกับที่ชุมชนไม่ได้แยกการจัดการที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน และป่าออกจากกัน หากแต่จัดการอย่างเป็นองค์รวม เช่น ในระบบการทำนา นอกจากจะจัดการพื้นที่ทำนาแล้ว ชาวบ้านยังต้องดูแลรักษาป่าหัวไร่ปลายนาและป่าขุนน้ำ เพื่อให้มีน้ำไว้ใช้ในการทำนาโดยไม่ขาดแคลน หรือรักษาป่าก็ต้องคำนึงถึงการมีไร่หมุนเวียน เพื่อจะได้มีไร่เหล่า (พื้นที่ที่ทิ้งไว้หลังจากการทำไร่) อายุ 1-3 ปี เป็น “ป่าหนุ่ม” เอาไว้ให้เป็นที่พักอาศัยของสัตว์ป่าตัวเล็กๆ เช่น อีเห็น เม่น ลิ่น อ้น หมูป่า ฯลฯ

นอกจากปกาเกอญอได้มีการอ้างอิงถึงแบบแผนการจัดการทรัพยากรแบบดั้งเดิมยังได้อ้างถึง “การทำไร่หมุนเวียน” เป็นการอนุรักษ์ป่า โดยปกาเกอญอมีการอธิบายต่อสาธารณชน ผ่านหนังสือและสื่อมวลชน ว่า “ในอดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันชุมชนมีแบบแผนในการรักษา โดยมีระบบความเชื่อและจารีตประเพณีเป็นกลไกและกฎเกณฑ์สำคัญที่ช่วยจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านให้เป็นไปอย่างมีขอบเขต รวมทั้งได้มีการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับนิเวศป่าและทรัพยากรแต่ละชนิด ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ยาสมุนไพร ฯลฯ และวิธีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับระบบไร่-นา-สวน และทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งหญิงชายมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้เหล่านี้มาเป็นเวลานาน” (มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ, 2543)

แบบแผนดั้งเดิมเหล่านี้แม้ไม่มีกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนที่คอยทำหน้าที่ตรวจสอบควบคุมหรือไม่มีกฎระเบียบเขียนไว้อย่างชัดเจน แต่ระบบความเชื่อและประเพณีก็คือกลไกศักดิ์สิทธิ์ที่ควบคุมให้คนในชุมชนเคารพ และมีการถ่ายทอดไปสู่ลูกหลานเพื่อให้เรียนรู้และปฏิบัติตาม ภายใต้

แบบแผนการจัดการทรัพยากรดั้งเดิมของชุมชน(สัมภาษณ์พลากร วงศ์กรองแก้วผู้อำนวยการโครงการพัฒนาลุ่มน้ำภาคเหนือโดยองค์กรชุมชน เดือนมกราคม 2542)

ในขณะเดียวกันปกาเกอญอได้ตอบได้การกล่าวหา "ชาวเขาทำลายป่า"ว่าเป็นการกล่าวหาที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการผลิตและทำการเกษตรแบบย้ายที่เป็นการทำลายป่า

ในปัจจุบันปกาเกอญอได้ตอบได้โดยการอธิบายผ่านเวทีสาธารณะว่า

"การทำไร่หมุนเวียนตามแบบของปกาเกอญอจัดได้ว่าเป็นระบบการผลิตที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีเวลาพักพื้นที่เปิดโอกาสให้ทรัพยากรในบริเวณนั้นได้ฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ ทั้งยังเป็นระบบของการพึ่งพาตนเอง เพราะให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก ส่วนการขายผลผลิตเป็นการหารายได้เสริมเล็กน้อยเท่านั้น การทำไร่หมุนเวียนมีคุณค่าในแง่ของการรักษาแหล่งชีวพันธุกรรมทางอาหารและยาจำนวนมาก ด้วยวิธีการที่มีประสิทธิภาพที่สุดของการสืบต่อสายพันธุ์ คือ การคัดเลือกผลผลิตที่ดีที่สุดที่ออกผลในฤดูการผลิตหนึ่งแล้วนำไปปลูกต่อในฤดูการผลิตต่อไป ระบบไร่หมุนเวียนผืนดินเป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อ วัฒนธรรม และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนผู้ดำรงการผลิตแบบนี้ นอกจากการทำไร่แล้ว เกษตรกรยังพึ่งพาการผลิตในรูปแบบอื่นๆ ทั้งการทำนา เลี้ยงสัตว์ เก็บหาของป่า และล่าสัตว์ ความรู้ในการทำไร่จึงมิใช่ความรู้เพียงด้านเทคนิค วิธีการ แต่เป็นองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ทั้งระบบชีวิตและธรรมชาติ"(บันทึกการประชุมเวทีสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ วันที่ 28-30 มีนาคม 2544)

ปกาเกอญอได้ตอบได้กระแส "การอนุรักษ์" ของกลุ่มอนุรักษ์และคนชั้นกลางที่มองว่า "ระบบไร่หมุนเวียนได้รับการยอมรับในทางวิชาการและมึงานศึกษาวิจัยจำนวนมากยืนยันว่าเป็นระบบการผลิตที่ให้คุณค่า และก่อให้เกิดความยั่งยืนต่อระบบนิเวศ แต่หลายฝ่าย เช่น รัฐ กลุ่มอนุรักษ์ เห็นว่าระบบไร่หมุนเวียนไม่สามารถอนุรักษ์ป่าได้อีกต่อไปได้ เพราะมีเงื่อนไขที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชาชนในชุมชนทำให้ที่ดินจำกัดลง และรอบหมุนเวียนสั้นลง 2) การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไปสู่การผลิตเพื่อการค้าและการผนวกเอาเศรษฐกิจของชุมชนเข้ากับระบบเศรษฐกิจของชาติและของโลก และ 3) แรงกดดันจากนโยบายของรัฐที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น (สัมภาษณ์ ดร.สุธีรา ประยูรพิทักษ์ วันที่ 20 เมษายน 2544)

ปกากะถอนตอบโต้กระแสดังกล่าวโดยการอธิบายถึง การแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ออกเป็น 4 ประเภท คือ ไร่นาและที่อยู่อาศัย ป่าใช้สอย และป่าอนุรักษ์ ระบบการถือครองพื้นที่ ไร่นาและที่อยู่อาศัยหลักสิทธิการใช้ตามจารีตประเพณีดั้งเดิม กล่าวคือ สิทธิการใช้จะเป็นของครัวเรือนหนึ่งๆ ครอบครองที่ดินที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของส่วนรวม และหมุนเวียนให้ผู้อื่นได้ใช้ต่อไป ที่นาเป็นพื้นที่ทำการเกษตรถาวรที่ครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ของปัจเจกบุคคลในลักษณะเดียวกับพื้นที่ตั้งบ้านเรือนและสวนหลังบ้าน ส่วนป่านั้นเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของสมาชิกทั้งชุมชน และการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์นั้นเป็นการบริหารทรัพยากรของชุมชนปกากะถอน ซึ่งในแต่ละพื้นที่ไม่ได้แยกขาดออกจากกันการอนุรักษ์ เช่น พื้นที่ป่าใช้สอย ก็ไม่ได้ใช้อย่างเดียวมีการรักษาอนุรักษ์ด้วย" (สัมภาษณ์ นายหยง เสนาะพรไพร วันที่ 1 พฤษภาคม 2544)

ในอดีตชาวบ้านแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนประมาณ 8-10 แปลง แต่ละแปลงเรียกต่างกันไป ได้แก่

ศิรี เป็นพื้นที่ที่ทำการผลิตในปีนั้น เริ่มการผลิตตั้งแต่ลงมือฟันไร่ โดยลิดกิ่งของต้นไม้ใหญ่ และตัดต้นไม้เล็กให้เหลือตอระดับเอว เพื่อให้ไม่มีโอกาสแตกหน่อและยอดได้อย่างรวดเร็ว หลังจากตากไร่ไว้จนเศษไม้แห้งดีแล้ว จะทำการเผาไร่เพื่อทำลายวัชพืชและเมล็ดวัชพืช ทั้งยังได้ธาตุอาหารจากเศษซากไม้สูดินในรูปของขี้เถ้า เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนก็จะทำการหยอดเมล็ดพันธุ์ที่ผสมผสานระหว่างข้าว พืชผัก และธัญญาหารต่างๆ มีการถอนหญ้า 2-3 ครั้ง ในแต่ละรอบการผลิต และมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเป็นช่วงๆ จนกระทั่งเก็บเกี่ยวเสร็จ

จกัวา เป็นพื้นที่ที่ถูกพักจากการผลิต 1-2 ปี ตอไม้ที่เคยถูกตัดได้แตกหน่อ แตกใบพร้อมกับวัชพืช มีพืชที่ให้ผลผลิตอยู่ เช่น มันสำปะหลัง พริก มะเขือ ฯลฯ ไม้ที่เคยทำไร่จะเก็บมาทำฟืนและปล่อยาว ควาย เข้าไปหากินเศษข้าวและฟางที่หลงเหลืออยู่

จกัเบอะ เป็นพื้นที่ที่พักจากการผลิต 3-4 ปี เริ่มมีสภาพเป็นป่ารกชัฏ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าขนาดเล็ก เช่น ลิ่น เก้ง หมูป่า ฯลฯ

จกัเยาะโปล เป็นพื้นที่ที่พักจากการผลิต 5-6 ปี มีสภาพเป็นป่าอย่างสมบูรณ์ ไม้ชั้นล่างที่คลุมดินเบาบางลง

ดูหล่อ เป็นพื้นที่ที่พักไว้ 7 ปีขึ้นไป มีสภาพเป็นป่าสมบูรณ์และเหมาะสมสำหรับการทำไร่เพื่อให้ได้ผลผลิตเต็มที่อีกครั้งหนึ่ง (สัมภาษณ์ นายหยง เสนาะพรไพร วันที่ 1 พ.ค 2544)

ในเวทีการต่อสู้การจัดการทรัพยากรของกลุ่มอำนาจต่างๆ ปกากะถอนได้ตอบโต้ ต่อสู้ โดยการอ้างสิทธิถึง *หลักกรรมสิทธิ์จารีตประเพณีและองค์ความรู้ในการจัดการป่า* การอ้างสิทธิดังกล่าวนั้นเป็นการสร้างความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร

3.4 สรุป

กระบวนการอ้างสิทธิความชอบธรรมเพื่อแย่งชิงทรัพยากรในมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเวทีการต่อสู้ นั้น กลุ่มพลังอำนาจทางสังคม ดังเช่น กลุ่มอำนาจรัฐได้ขยายอำนาจเหนือพื้นที่เพื่อการควบคุมทรัพยากรในพื้นที่จอมทองโดยการให้เครื่องมือทางนโยบายการพัฒนา นโยบายการอนุรักษ์ กฎหมาย และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และมีการ จัดจำแนกพื้นที่การอนุรักษ์ โดยใช้แผนที่กลุ่มอนุรักษ์ โดยเฉพาะมูลนิธิธรรมนาคและชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารอำเภอจอมทอง ได้อ้างสิทธิความชอบธรรม คือ การใช้ความรู้ทางนิเวศวิทยานิยามความหมาย "ธรรมชาติ" ตามหลักวิทยาศาสตร์ โดยนิยามพื้นที่ป่าว่าเป็นพื้นที่การอนุรักษ์ คนกับป่าต้องแยกออกจากกัน คนคือผู้ทำลายป่า นอกจากนั้น กลุ่มอนุรักษ์ยังได้สร้างวาทกรรม "ชาวเขาคือผู้ทำลายป่า"

การอ้างสิทธิและความชอบธรรมของกลุ่มอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ถูกผลิตซ้ำจากอุดมการณ์อำนาจรัฐผ่านเรื่องการอนุรักษ์จากหลักสูตรการศึกษาของรัฐ ดังนั้นกลุ่มอนุรักษ์เที่ยวเข้มเป็นเครื่องมือของรัฐในการสร้างอำนาจควบคุมทรัพยากรและกีดกันผู้ด้อยอำนาจหรือกลุ่มคนชายขอบออกจากการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจบริหารทรัพยากรท้องถิ่น

แต่ในอีกด้านหนึ่งชุมชนชายขอบ ได้พยายามสร้างเวทีการต่อสู้เพื่ออ้างสิทธิความชอบธรรม โดย อ้างสิทธิ ความชอบธรรม ตามวัฒนธรรมประเพณี และสิทธิการใช้ สิทธิของชุมชนในการอยู่กับป่า และการอ้างสิทธิ ความชอบธรรม โดยใช้องค์ความรู้ ซึ่งมีการเสนอองค์ความรู้ในการจัดการป่าและองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เสนอภาพชุมชนอยู่กับป่าแบบสมดุลย์เป็นวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ ซึ่งชุมชนมีการปรับตัวในการใช้ภูมิปัญหาลดลงมาเพื่อสอดคล้องกับสถานการณ์ของปัญหา

การอ้างสิทธิของชุมชนโดยใช้องค์ความรู้ เป็นการสร้างความหมายหรือนิยาม "พื้นที่" และ"ธรรมชาติ" ที่ต้องมองแบบองค์รวม ไม่แยกคนออกจากป่า "คนรักษาป่า ป่าให้ชีวิตแก่คน" รวมทั้งเป็นการตอบโต้วาทกรรม "ชาวเขาทำลายป่า" โดยสร้างภาพ "ตนคือผู้อนุรักษ์" ผ่านเครื่องมือทางวัฒนธรรม คือ องค์ความรู้ภูมิปัญญา ที่มีการปรับตัวอย่างสอดคล้องกับระบบนิเวศและเงื่อนไขหรือบริบทที่สังคมเปลี่ยนแปลงไป

กระบวนการอ้างสิทธิความชอบธรรมของแต่ฝ่ายกลายเป็นสงครามของความขัดแย้งที่อยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่แตกต่างกัน และอยู่บนภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มพลังทางสังคมกระบวนการอ้างสิทธิความชอบธรรม คือ การสร้าง"พื้นที่ทางการเมือง" เพื่อเข้าถึงทรัพยากร

ที่ต่างฝ่ายต่างช่วงชิงนิยามความหมาย และสร้างอุดมการณ์สิ่งแวดล้อม ดังนั้น พื้นที่ “ป่า” จึงถูก
ประจุความหมายที่แตกต่างกันตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มพลังทางสังคม

ในเวทีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงการจัดการพื้นที่ป่าจอมทองนั้น คนชายขอบปกาเกอญอได้
ปรับตัว ต่อสู้ ตอบโต้ โดยการสร้างกลยุทธ์เพื่อสร้างอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งการสร้าง
กลยุทธ์ของปกาเกอญอนั้นจะได้กล่าวในบทต่อไป